

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ROMANISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

KOMPOZITA TYPU N + N A JEJICH TYPOLOGIE

Vedoucí práce: PhDr. Jan Radimský Ph.D.

Autorka práce: Marta Bieblová

Studijní obor: Italský jazyk

Ročník: 3.

2011

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci na téma *Kompozita typu N + N a jejich typologie* jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby taktéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 12. 5. 2011

.....
podpis

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Janovi Radimskému Ph.D., za odborné vedení této bakalářské práce, za cenné rady a laskavý přístup na konzultacích.

ANOTACE

KOMPOZITA TYPU N + N A JEJICH TYPOLOGIE

Předmětem bakalářské práce je zkoumání kompozit (slov složených) italského jazyka v letech 1950 – 1960. Práce je rozdělena do dvou částí. Část teoretická se v jednotlivých kapitolách věnuje vzniku, vlastnostem a rozdělení těchto kompozit dle jejich vlastností a vztahů mezi jednotlivými komponenty. V části analytické jsou excerpována kompozita typu N + N, která vznikla ve výše zmíněných letech. Spojením „vybraná kompozita“ máme na mysli, že nejde o kompozita vzniklá pomocí konfixace, výpůjčky z cizích jazyků nebo kompozita jiného typu než N + N, ale o kompozita pouze italská, která jsou složená vždy ze dvou substantiv.

Cílem práce je u těchto excerpovaných kompozit určit všechny vlastnosti, kterými se zabývá část teoretická a zjistit, v jakých vědních oborech se tato kompozita uplatňují nejvíce. Dalším úkolem je zjistit, zda se vyhledaných kompozit užívá v současné italštině.

ANNOTATION

COMPOUND WORDS OF THE TYPE N +N AND THEIR TYPOLOGY

Subject of the Bachelor work is a research of compounds (compound words) in the Italian language from 1950 to 1960. The work is divided into two parts. The particular chapters of the theoretical part are being dedicated to the formation, characteristics and division of these compounds according to the characteristics and the relations among the singular components. The selected compounds of the type N + N which were originated in the above mentioned years are being analysed in the analytical part. With the composition of „the selected compounds“ we keep in mind that it does not deal with neo-classic compounds, loan-words from foreign languages or compounds of different type than is the type of N + N, but it is related to only Italian compounds which are always composed of two nouns.

The aim of the work at these excerpted compound words is the determination of all characteristics which we considered in the theoretical part and we are trying to find out in what branches these compounds are asserted the most. Next challenge of the work is to find if these compound words are used in current Italian.

OBSAH

Úvod.....	7
I. Část teoretická	9
1. Složení a tvorba italské slovní zásoby	9
1.1. Derivace	10
1.2. Juxtapozice.....	10
1.3. Kompozice	11
1.3.1. Rozdíly mezi kompozicí a derivací.....	12
1.3.2. Rozdíly mezi kompozicí a juxtapozicí.....	13
2. Vlastnosti kompozice.....	14
2.1. Struktura kompozit.....	14
2.2. Lexikální kategorie kompozit	15
2.3. Hlava kompozit.....	16
2.4. Pozice hlavy v italských kompozitech	18
2.5. Plurál slov složených	19
3. Klasifikace kompozit	21
3.1. Kompozita pravá a kompozita nepravá.....	21
3.2. Kompozita subordinační, atributivní a koordinační.....	22
3.3. Kompozita knižní neboli kompozita neoklasická	26
3.3.1. Kompozice vs. konfixace.....	28
3.3.2. Derivace vs. konfixace.....	29
3.3.3. Vymezení konfixace	30
3.3.4. Struktura konfixátů	31
II. Část analytická	32
4. Praktický rozbor kompozit typu N + N vzniklých v letech 1950-1960.....	43
5. Uplatnění analyzovaných kompozit N + N v dnešní italštině	44
Závěr	46
Resumé.....	48
Příloha	51
Seznam použitých zkratk	57
Seznam použité literatury	58

ÚVOD

Téma bakalářské práce se týká slovtvorby 2. poloviny 20. století, především kompozit typu N + N a jejich typologie.

Téma pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala nejen proto, že mě problematika slovtvorby během studia na vysoké škole velmi zaujala, ale také proto, že jde o téma velmi obsáhlé a v českém jazyce existuje jen málo pramenů, které se této problematice týkají.

Období 1950-1960 jsem zvolila z toho důvodu, že jde o období poválečné, které zasáhlo celý svět. Na počátku 20. století dochází v Itálii k ovlivnění jazyka futurismem a především dílem D'Annunziova, ve kterém se objevuje značný počet neologismů. Roku 1922 vychází slovník N. Zingarelliho *Vocabolario della lingua italiana* a dochází k zastavení činnosti *Accademia della Crusca*. V roce 1940 je zakázáno používat výpůjček z cizích jazyků, a proto je řada přejatých výrazů poitalšťována: *bar* na *barro*, *champagne* na *sciampagnia* atd. Během druhé světové války mnohé, nejen evropské státy utrpěly velké množství lidských ztrát a hmotných škod. Po válce v Itálii dochází k pádu fašistického režimu Benita Mussoliniho a roku 1946 k nastolení demokratické republiky. Ve výše zmíněném poválečném období dochází v celém světě, tedy i v Itálii, nejen ke změnám společenským, ale především k rozvoji vědy, techniky a průmyslu, a také ke změnám ve slovní zásobě. V Itálii emigruje většina obyvatelstva z jihu na sever a země se začíná pomalu hospodářsky rozvíjet. V jazyce nedochází k větším změnám v gramatice, ale ke značným změnám ve slovní zásobě. Nově vzniklá slova se týkají především vědy a techniky. Vznikají termíny z oblasti mezinárodní politiky a ekonomie, dochází k přejímání výrazů z cizích jazyků, především z němčiny a angličtiny, a k rozšíření slovní zásoby různých vědních odvětví (literatura, filozofie, matematika, elektrotechnika, doprava, kosmonautika...). V tomto období dochází také k rozmachu chemie a medicíny s čímž je spojeno nové názvosloví i pro tyto obory.

Práce je rozdělena do dvou částí. Nejdříve se zaměříme na teorii, kde se pokusíme vymezit slovtvorný postup kompozice a vysvětlíme si, jak kompozita vznikají. Dále se pokusíme rozlišit kompozici románskou od konfixace a kompozita si druhově rozdělíme. V poslední kapitole teoretické části se budeme věnovat kompozici 2. poloviny 20. století.

Při psaní první části práce, kterou můžeme nazvat teoretická, jsou základními prameny díla Sergia Scaliseho a Antonietty Bisettové *La struttura delle parole*, Marie Grossmanové a Franze Rainera *Le formazione delle parole in italiano* a časopisecký článek Jana Radimského *Konfixace v současné italské slovtvorbě*, ale i jiné italské gramatiky a slovníky (viz kapitola Použitá literatura).

V druhé části, nazvané analytická, vyhledáme pomocí slovníků v CD-ROM podobě všechna kompozita typu N + N, která vznikala v letech 1950-1960. Vycházíme především z italského výkladového slovníku *Lo Zingarelli (2011)*, *vocabolario della lingua italiana* a italského výkladového slovníku Francesca Sabatiniho a Vittoria Colettiho *Il Sabatini Colletti. Dizionario della lingua italiana (2008)* a pomocí různých parametrů vyhledáme potřebná kompozita. Různými parametry máme na mysli například přesnou dataci (tedy roky 1950-1960) a dále zkratku *comp.*, která ve slovnících označuje slovtvorný proces kompozice. Z vyhledaných kompozit vyloučíme ta, která mohou být součástí kompozice neoklasické, tzn. konfixem, tedy nepravou předponou (např.: *aero-*, *eu-*, *psico-*) či nepravou příponou (např.: *-ficio*, *-geno*, *-logia*). V rozeznání nám může pomoci jak výše zmíněný slovník, tak také schéma Pietra Trifoneho a Massima Palerma (2000:241-242), viz kapitola 3.3. Kompozita knižní neboli kompozita neoklasická, či přehled nejpoužívanějších nepravých předpon a přípon Sylvie Hamplové (2004:390-394). Nejvíce nám pomůže přesné vymezení konfixátů, o kterém se můžeme více dočíst v kapitole 3.3. Kompozita knižní neboli neoklasická. Mezi kompozita jsou zařazena i slova vzniklá derivací, prefixace a sufixace se objevila například ve slovech: *anticoda*, *bicoppia*, *butile*, *linoleista*... Zjistíme produktivitu jednotlivých typů kompozit a u abecedně řazených kompozit typu N + N určíme vše, čím jsme se zabývali v první části, tzn. rod komponentů, který nám může pomoci určit hlavu kompozita, řídicí člen kompozita a s tím spojené určení, zda jde o kompozitum endocentrické nebo exocentrické a určení správného typu dle vztahů mezi jednotlivými komponenty, tedy zda jde o koordinaci či subordinaci. Dále pomocí výše zmíněných slovníků dohledáme plurál kompozit. Dalším cílem je zjistit, v jakých oborech se kompozita typu N + N uplatňují nejvíce, zda jde o medicínu, chemii, biologii či jiný vědní obor a v jakém roce jich vzniklo nejvíce. V poslední kapitole této práce zjistíme pomocí jazykového on-line korpusu deníku *La Repubblica*, jak se námi vyexcerpovaná kompozita uplatňují v současné italštině.

I. Část teoretická

1. Složení a tvorba italské slovní zásoby

Slovní zásoba je souhrn všech slov, kterými určitý jazyk disponuje. Italskou slovní zásobu dělí Sylva Hamplová (2004:370) následujícím způsobem:

1. slova zděděná (*le parole ereditarie*): slova zděděná jsou taková, která přešla z latiny do italštiny v ústní podobě, některá si zachovala původní latinskou podobu: *mare, amare, luna*, u některých došlo k hláskovým změnám: *mundus* → *mondo, habere* → *avere*
2. slova knižní (*le parole dotte*): slova knižní byla převzata z latiny či řečtiny do již existující italštiny, nedošlo u nich k velkým hláskovým změnám. Některá slova si uchovala hláskové kombinace, které jsou typické pro latinu či řečtinu: *causa* → *causa, circulum* → *circolo, nobilis* → *nobile*
3. novotvary (*le neoformazione*): novotvary, tedy slova vzniklá pomocí následujících slovotvorných procesů jsou utvořeny ze slov ve slovní zásobě již existujících: odvozováním (derivace): *libro* → *libretto*
juxtapozicí: *carrozza ristorante*
skládáním (kompozice): *portacenerie*
4. jazykové výpůjčky (*i prestiti linguistici*): slova převzatá do italštiny z jiných jazyků. Nejčastěji jde o angličtinu (*sport, shopping, beefsteak* → *bistecca...*), řečtinu (*duca, gondola...*) a němčinu (*barone, brindisi,...*), velmi časté jsou i jazyky románské: francouzština a provensálština (*patriota, parrucca,...*), španělština a portugalština (*flottiglia, complimento,...*). K přebírání slov do italštiny dochází i z jazyků orientálních (*alcohol, limone,...*), jazyků slovanských (*dinaro, ussita,...*), ale i z italských nářečí (*laguna, bustarella,...*). Přebírání slov z cizích jazyků je způsobeno vzájemnými styky mezi národy, geografickou polohou, ale také prestiží daného jazyka a národa.

V naší práci se budeme věnovat pouze novotvarům, a to především novotvarům, které vznikly pomocí slovotvorného procesu kompozice. Nyní si nastíníme i ostatní

výše zmíněné slovotvorné procesy, abychom si mohli vysvětlit, čím se od kompozice liší.

1.1. Derivace (*la derivazione*)

Odvozování - derivace - je slovotvorný proces, ve kterém dochází ke tvoření slov pomocí předpon a přípon. Jak se můžeme dočíst ve všech italských gramatikách, které se tímto tématem zabývají, jde o spojení formy volné a formy vázané. Slovo vzniklé pomocí derivace se nazývá derivát neboli odvozenina. Slovo původní, od něhož se derivát odvozuje se nazývá slovo základové. Vzniklé slovo může obsahovat předponu nebo příponu, předponu i příponu, více předpon či více přípon atd. „Přípony (*i suffissi*) a předpony (*i prefissi*) se nazývají jedním termínem afixy (*gli affissi*)“ jak doslova uvádí Sylva Hamplová (2004:371). Zde se také dále můžeme dočíst, že přípony, které mohou zcela měnit význam, označujeme jako přípony mutační (*i suffissi derivativi*) například: *calcio* (fotbal) → *calciatore* (fotbalista). Přípony, které slovu dávají jiný odstín, jako například *ragazzo* (chlapec) → *ragazzino* (chlapeček), se nazývají přípony modifikační (*i suffissi alterativi*).

Derivací vznikají slova, která patří k jinému slovnímu druhu (tzn. od substantiva lze odvodit sloveso či adjektivum: *fama* – *famoso*) nebo slovní druh zachovávají (*giornale* – *giornalista*).

1.2. Juxtapozice (*giustapposizione*)

Stále rozšířenějším způsobem formování slov v italštině je juxtapozice. Juxtapozice je proces, při kterém „vznikají nová pojmenování pouhým postavením dvou substantiv, případně adjektiva a substantiva, vedle sebe bez jakéhokoli spojovacího výrazu“, jak uvádí doslova Sylva Hamplová (2004:394). František Čermák (2007:251) zase píše, že jde o „prosté umístění dvou nebo více slov apod. vedle sebe (do výrazu, fráze, kompozita apod.) bez vyjádření vztahu mezi nimi.“ Jde o slova jako jsou například: *ragazza madre, anno luce, nero carbone*,..

Lexikálními kategoriemi, které vstupují do juxtapozice mohou být pouze kombinace N a A (tedy A + A, A + N, N + N apod.)

1.3. Kompozice (*la composizione*)

Jak jsme se mohli dočíst v předchozích odstavcích, vedle derivace a juxtapozice existuje další způsob, pomocí něž vznikají nová slova, nazývaný kompozice.

Kompozice nebo-li skládání, je slovotvorný proces, ve kterém ze dvou slovních základů vzniká slovo nové, které samostatně existuje ve slovní zásobě: např. *dopoguerra, pescecane, capostazione,..*¹

„Kompozice je proces, ve kterém jsou kombinována slova, tj. volné formy, které mohou vystupovat autonomně v syntaxi: *campo* [pole] + *santo* [svatý] → *camposanto* [hřbitov]. Rozdíl mezi derivací a kompozicí tedy spočívá v tom, že komponenty mohou existovat samostatně, kdežto afixy, tj. formy vázané, samostatně existovat nemůžou.“², jak doslovně uvádějí Segrio Scalise a Antonietta Bissetová (2004:115). Martin Maiden (1995:94) doslova uvádí, že: „Kompozice je splynutí dvou autonomních následujících slov ve slovo jedno (které je ve většině případech substantivem nebo adjektivem). Je charakteristická pevným pořádkem elementů kompozita a nemožností oddělit je. Průhlednost kompozit (to znamená možnost analyzovat jejich komponenty) je různá.“³

V knize Paola D´Achileho (2009:145) se dočteme, že: „Kompozice je spojení dvou (a ne více než dvou) lexémů, které jsou obvykle spojeny a považovány za slovo samostatné i z pohledu grafického. Ponecháme-li stranou případ zájmen, spojek a příslovčí tvořených historicky kombinací několika slov, podobně jako víceslovná pojmenování, máme dnes v italštině různé typy složenin.“⁴ Více se o této problematice můžeme dočíst v následující kapitole.

Jak píše Sylva Hamplová (2004:388): „V italštině není tento způsob obohacování slovní zásoby běžný, nové výrazy totiž vznikají především derivací a juxtapozicí.“ Nová slova vznikají pomocí kompozice ve všech jazycích světa, liší se pouze počtem. Proces kompozice je nejvíce užívaný v čínštině, velmi užívaný je

¹ Jak se můžeme dočíst ve všech příručkách o italské gramatice jako například: P. D´Achille, 2009:45; S. Scalise – A. Bisetto, 2008: 117; M. Dardano – P. Trifone, 2006:545; P. Štichauer, 2008:79.

² *La composizione è un processo morfologico che, come la derivazione, consente la formazione di parole nuove a partire da parole già esistenti; ma, come si è detto, mentre una parola derivata è formata da una forma libera più una forma legata, una parola composta è formata, di norma, da due forme libere, cioè da due parole (due costituenti) (...)* stejnou myšlenku uvádí i P. Štichauer (2007:76).

³ *La composizione determina la fusione in una sola parola (che è in genere un sostantivo o un aggettivo) di due parole precedentemente autonome. È caratterizzata dall'ordine fisso degli elementi nel composto, e dall'impossibilità di separarli. La trasparenza dei composti (cioè la possibilità di analizzarli nei loro componenti) è variabile.*

⁴ *La composizione si realizza accostando due lessemi (e non più di due) che di solito vengono univerbati, cioè trattati come una sola parola anche dal punto di vista grafico. Lasciato da parte il caso di pronomi, congiunzioni e avverbi formati storicamente dall'accostamento di più parole, assimilabili quindi alle polirematiche, in italiano possiamo oggi avere vari tipi di composizione.*

i v germánských jazycích, méně však v jazycích románských, jak tvrdí Sergio Scalise a Antonietta Bisettová (2008:117).

1.3.1. Rozdíly mezi kompozicí a derivací

Ne vždy je možné rozpoznat kompozita od odvozenin, jak doslovně uvádějí Sergio Scalise a Antonietta Bisettová (2008:135): „Zobecnění, podle něž jsou kompozita složena ze dvou forem volných a derivanty z formy volné a formy vázané, v obecné platnosti může být použito jako kritérium pro rozeznání kompozit od derivantů. Nicméně v některých případech toto rozeznání nemusí být tak jasné jako v následujících příkladech.“⁵ Ve slovech *sottocommissione* vs. *sottoscala*, se na první pohled zdá, že obě mají stejnou strukturu: *sotto* + slovo základové. Pomocí testu <<È UN>> ale zjistíme, že tomu tak není. Jak dále uvádějí Sergio Scalise a Antonietta Bisettová (2008:135): „O prvním příkladu lze říci, že *sottocommissione* je nějakou komisí, zatímco o slově *sottoscala* nelze říct, že jde o *scala*, tedy schodiště, protože pravý význam slova je prostor pod schodištěm. Dále se liší informacemi o kategorii kompozita a kategorií pravého komponentu (*sottocommissione* je rodu ženského v singuláru, stejně jako pravý komponent (*commissione*). Naopak je tomu v druhém případě, zatímco *sottoscala* je rodu mužského (*un sottoscala* / **una sottoscala*), jeho pravý komponent je rodu ženského.“⁶ To znamená, že v prvním případě (*sottocommissione*) jde o kompozitum neexocentrické a jde tedy o prefix, zatímco druhý případ (*sottoscala*) je kompozitem exocentrickým.

Další potíží pro rozeznání kompozice a derivace jsou tzv. *semiparole*, neboli poloslova, u kterých velmi často dochází k záměně s prefixem. Sergio Scalise a Antonietta Bisettová v knize *La struttura delle parole* (2008:63) *semiparole* charakterizují následujícím způsobem: „Poloslova (dnes produktivní ve všech evropských jazycích) jsou původem řecká nebo latinská (...). Obvykle se poloslova původem latinská spojují s poloslovy původu řeckého, jak lze vidět v následujícím

⁵ *La generalizzazione secondo cui i composti sono da due forme libere e i derivanti da una forma libera più una forma legata è in genere valida e può essere utilizzata come criterio per distinguere tra composti e derivanti. Tuttavia in certi casi non può essere così netta. Si considerino i seguenti esempi.*

⁶ (...) *si può dire che una sottocommissione è UNA commissione, mentre in (...) non si può dire che un sottoscala è UNA scala (è piuttosto 'un determinato spazio che sta sotto una scala'). Ancora: in (...a) le informazioni linguistiche di tutta la parola complessa coincidono con quelle della parola a destra (cioè sottocommissione è un nome femminile singolare, così come lo commissione), in (...b) invece, mentre il tutto, sottoscala, è un nome maschile (un sottoscala / *una sottoscala), la parola a destra è femminile.*

případě (...), ale není to vždy pravidlem.“⁷ Poloslova jsou ta, která označujeme jako formy vázané, ale nacházíme u nich plný lexikální význam, ne pouze gramatický. Mohou to být slova jako například: *antropocentrismo* nebo *matricida*. Poloslova bývají často nazývána *affissoidi*. Tyto afixoidy můžeme rozdělit na prefixoidi *prefissoidi* a *suffissoidi*. Rozdílem mezi afixy a afixoidy je takový, že afixy nelze spojit v jedno slovo bez přítomnosti báze, u afixoidů tato možnost existuje. Více se touto problematikou budeme zabývat v odstavcích o kompozici neoklasické.

Jak doslovně píše Sergio Scalise a Antonietta Bisettová (2008:136): „Lze říci, že pravidla pro prefixaci a pravidla pro kompozici se mohou lišit, zejména ve vlastnostech, které upravují. Pravidla pro prefixaci generují konstrukce endocentrické s hlavou vpravo, pravidla pro kompozici upravují konstrukce s hlavou vlevo nebo konstrukce exocentrické. Exocentrismus je tedy zřejmý znak kompozice, nikoli derivace.“⁸

1.3.2. Rozdíly mezi kompozicí a juxtapozicí

Proces juxtapozice je stejného typu jako kompozice. Rozdíl mezi kompozicí a juxtapozicí spočívá v tom, že elementy juxtapozice mluvčí chápe jako dvě rozdílné lexikální kategorie a tedy jako dvě samostatná slova. Dalším rozdílem je tvorba plurálu. V juxtapozici dochází k aplikaci flexe většinou na všechny její elementy, jako by šlo o slova samostatná, v kompozici je tomu však jinak, jak se můžeme dočíst dále (viz kapitola 2.4. Plurál slov složených). Pokud se ale mezi elementy juxtapozice objeví subordinační vztah mezi hlavou a modifikátorem, flexe se objeví jen u elementu hlavy a modifikátor zůstane beze změny (*vagone letto* → *vagoni letto*). Pokud jde o vztah koordinační, dochází ke změně obou elementů (*studente lavoratore* → *studenti lavorativi*). Z toho vyplývá, že stejně jako v kompozici, i v juxtapozici mohou být zúčastněné elementy ve vztahu koordinačním (*studente lavoratore*) nebo ve vztahu subordinačním, kde modifikátorem může být adjektivum (*verde chiaro*) nebo může být substantivem ve funkci komplementu (*formato tessera*), jak se můžeme dočíst v gramatice Giampaola Salviho a Laury Vanelli (2004:346).

⁷ *Le semiparole (a tutt'oggi molto produttive in tutte le lingue d'Europa) sono d'origine greca (...) o latina (...). Di solito semiparole origine greca si uniscono a semiparole di origine greca, ma non è sempre necessariamente vero.*

⁸ *Semiparole a parte dunque, sembra possibile concludere che regole di prefissazione e regole di composizione possono essere distinte soprattutto virtù del fatto che le prime formano costruzioni sempre endocentriche con testa a destra mentre le seconde formano costruzioni con testa a sinistra ma possono formare anche costruzioni esocentriche. L'esocentricità è dunque segno palese di composizione, mai di derivazione.*

2. Vlastnosti kompozice

V následujících odstavcích se budeme zabývat vlastnostmi kompozice, jako jsou například struktura kompozit, lexikální kategorie, hlava kompozit, pozice hlavy v italském kompozitu, tvorba plurálu, ale také jejich strukturou.

2.1. Struktura kompozit

Jak uvádí Sylva Hamplová (2004:388), kompozice je proces, který tvoří hlavně substantiva a v menší míře i adjektiva a slovesa, složkami kompozit však mohou být všechny plnovýznamové slovní druhy.

Podle Sergia Scaliseho a Antoinetty Bisettové (2008:119) za současná italská kompozita můžeme považovat následující kombinace:

N + N	<i>pescecane, capostazione</i>
A + A	<i>dolceamaro, verdeazzurro</i>
V + V	<i>saliscendi, giravolta</i>
Adv + Adv	<i>malvolentieri, sottosopra</i>
V + N	<i>scolapasta, cantastorie</i>
V + Adv	<i>buttafuori, buttadentro</i>
N + A	<i>camposanto, cassaforte</i>
N + V	<i>manomettere, crocefiggere</i>
A + N	<i>biancospino, gentiluomo</i>
P + N	<i>sottopassaggio, oltretomba</i>
P + V	<i>contraddire, sottomettere</i>

Kde kompozita typu V + V, Adv + Adv, V + Adv, N + A, N + V, A + N, P + N a P + V v lexiku sice existují, ale nová kompozita už pomocí těchto kombinací dále nevznikají. Srovnáme-li toto schéma s Giampaolem Salvim a Laurou Vanelli (2004:341) rozdělení se poněkud liší. Za nejproduktivnější kompozita považují:

N + A, V + N, A + N, P + N, N + N, A + A.

V tomto dělení se se Scalisem shodují pouze v kombinacích V + N, N + N a A + A.

Za méně produktivní nebo dokonce neproduktivní kombinace Giampaola Salvi a Laura Vanelliová (2004:341-342) považují kompozita následujících typů: Adv + A nebo přičestí minulé, V + V, Adv + Adv, V + P, N + V a Adv + přičestí přítomné, kde si také můžeme všimnout odlišností se Scalisem a Bisettovou.

Po srovnání těchto dvou zdrojů můžeme za současná produktivní kompozita označit typy: V + N, N + N a A + A, na kterých se shodují všichni výše zmínění autoři, naopak za neproduktivní jsou považována: V + V, Adv + Adv a N + V. Téměř všechna tato kompozita můžeme zařadit mezi kompozita nominální.

Mezi kompozita nominální tedy patří složeniny těchto typů:

- 1) N + N, N + A, A + N (kompozita endocentrická)
- 2) P + N, V + V, V + N, V + Adv (kompozita exocentrická)

V článku Jana Radimského (v tisku 2011) jsou uvedeny přesné číselné údaje o rentabilitě subordinačních kompozit lidového původu pro období 1980-1999:

Produktivita	Struktura	Kompozitum	Řídící člen	Překlad
70%	V - N	portabagagli	porta(re)	nosič
13%	N - N	capostazione	capo	výpravčí
5%	N - A	cassaforte	cassa	trezor

Z tohoto výzkumu vyplývá, že více než struktura kompozit A + A jsou produktivnější kompozita typu N + A a schéma Jana Radimského tedy více odpovídá myšlence Sergia Scaliseho a Antoinetty Bisetové než tvrzení Giampaola Salviho a Laury Vanelliové. V analytické části se dozvíme, jak je tomu v letech 195-1960 a podle toho se budeme moci ztotožnit s myšlenkou některého z těchto lingvistů.

2.2. Lexikální kategorie kompozit

Jak jsme se mohli dočíst v předchozích odstavcích, kompozita se skládají z komponentů, které mají vždy svou vlastní lexikální kategorii. Výsledné kompozitum má také svou vlastní lexikální kategorii, která může, ale nemusí souhlasit s lexikální kategorií některého z komponentů, jak si můžeme prohlédnout v následujícím schématu Sergia Scaliseho a Antoinetty Bisetové (2008:118):

$$\begin{array}{l}
 [campo]_N \quad [santo]_A \quad \rightarrow \quad [[campo]_N \quad [santo]_A]_N \\
 []_X \quad []_Y \quad \rightarrow \quad [[]_X \quad R \quad []_Y]_Z
 \end{array}$$

písmena X,Y označují lexikální kategorie jednotlivých komponentů, písmeno Z označuje lexikální kategorii výsledného kompozita. Písmeno R označuje gramatický vztah, který se ale v kompozitu viditelně neprojeví. Komponenty tvořící kompozitum mohou být v různých gramatických vztazích jako například: *capostazione*, *nave traghetto* a *rosso mattone*. Tyto slova můžeme opsat takto: capo **della** stazione, nave **e** traghetto, rosso **come un** mattone.⁹

Jak uvádí Sylva Hamplová (2004:388) kompozita bývají ve většině případech substantiva. Pokud tedy kombinujeme komponenty jakýchkoliv lexikálních kategorií (např.: N + A, N + N, V + N, ale i V + V atd.), výsledná složenina je téměř vždy substantivem až na dvě následující výjimky. Jde o kompozita, jejichž výslednou lexikální kategorií jsou adjektiva a k tomu může dojít jen ve dvou případech, jak píše Sergio Scalise a Antonietta Bisettová (2008:118):

- a) pokud jsou oba komponenty adjektiva
- b) pokud adjektivum barvy následuje jméno, které tuto barvu představuje.¹⁰

2.3. Hlava kompozit

Jak jsme již výše zmínili, kompozita vznikají ze dvou forem volných, tyto slovní základy nazýváme komponenty. Jak se můžeme dočíst v každé italské gramatice, komponenty musí být primární povahy, to znamená, že nevznikly derivací ani juxtapozicí. Komponenty jsou buď v pozici členu závislého nebo v pozici členu řídicího.¹¹

V knize *La struttura delle parole* Sergia Scaliseho a Antonietty Bisettové (2008:123) je napsáno, že hlavu kompozita můžeme poznat pomocí lexikální kategorie,

⁹ S.Scalise – A. Bisettová (2008:118) uvádějí doslova toto: *La composizione consiste nella concatenazione di due parole etichettate con una data categoria lessicale. Il risultato è un'altra parola etichettata con una categoria lessicale che può coincidere o meno con la categoria dei costituenti. Tale processo può essere rappresentato da uno schema di regola come il seguente: (1) X,Y e Z sono categorie lessicali, X è la categoria lessicale di Parola1, Y la categoria lessicale di Parola2 e Z la categoria lessicale della parola composta. R sta per questa relazione grammaticale che unisce i due costituenti ma che nei composti non è esplicita. Eppure, a un qualche livello, <<c'è>> se è vero che i costituenti di tre composti diversi come capostazione, nave traghetto e rosso mattone hanno relazioni grammaticali diverse, come la loro parafrasi mette in luce: capo **della** stazione, nave **e** traghetto, rosso **come un** mattone.*

¹⁰ S.Scalise – A. Bisettová (2008:118) uvádějí doslova toto: *Solo in due casi il composto è un aggettivo: a) quando entrambi i costituenti sono aggettivi, b) quando vi è un aggettivo di colore seguito da un nome che definisce il colore stesso.*

¹¹ Řídící člen je širší pojem než termín hlava (*la testa*), protože řídicí člen je možné určit i u kompozit exocentických, které hlavu nemají.

tzn. vybereme-li si například složeninu *camposanto*, víme, že struktura tohoto substantiva je následující:

[[campo]_N [santo]_A]_N

Zde si lze všimnout, že kompozitum má stejnou lexikální kategorii (N) jako jeden z jejích komponentů. Řekněme, že komponent *campo* je hlavou kompozita, a že se konečná lexikální kategorie (N) celé složeniny odvozuje od hlavy kompozita.

Sergio Scalise a Antonietta Bisettová (2008:123) doslova uvádí, že: „Slovo *camposanto* je substantivum, díky komponentu *campo* (<<È UN>> substantivum), jehož lexikální kategorie se převádí na celé kompozitum. Správně identifikovat hlavu kompozita je velmi důležité, protože od hlavy se odvozuje celá série vlastností. Pro identifikaci hlavy kompozita je možné aplikovat test, který jsme právě provedli, tedy: <<È UN>>. Tento test platí, pokud jde o lexikální kategorie nebo význam slova. Potvrzuje to například kompozitum *cassaforte*, jehož komponenty jsou N a A:

[[cassa]_N [forte]_A]_N “¹²

„Aplikací lexikálních kategorií do testu zjistíme, zda je kompozitum *cassaforte* adjektivem nebo substantivem. Odpovědí je: <<È UN nome>>, jde tedy o substantivum. Hlavou je komponent se stejnou lexikální kategorií jako má výsledné kompozitum, tedy *cassa*. Použijeme-li sémantickou aplikaci testu, platí: <<È UNA>> *cassa* nebo <<È UN>> *forte*? Víme, že *cassaforte* [nedobytná pokladna, trezor] je určitým typem slova *cassa* [bedna], proto ji můžeme označit za hlavu kompozita,“ jak se dočteme u Sergia Scaliseho a Antonietty Bisettové (2008:123)¹³, dále uvádějí (2008:124), že ne vždy je možné poznat hlavu kompozita pouze výše zmíněným testem <<È UN>>, protože existují i kompozita, jejichž oba komponenty mají totožnou lexikální kategorii s kompozitem výsledným, např.: *capostazione*.

¹² In altre parole, *camposanto* <<È UN>> nome perchè *campo* <<È UN>> nome: è da campo che la categoria nome si trasmette a tutto il composto. Identificare la testa di un composto è importante perchè è dalla testa che il composto deriva tutta una serie di proprietà. Per identificare la testa di un composto si può applicare il test <<È UN>>, come si è appena visto. Questo test vale sia per quel che riguarda il significato. Si consideri un composto come *cassaforte*, i cui costituenti sono N ed A: [[cassa]_N [forte]_A]_N.

¹³ Per l'applicazione categoriale del test ci si chiede: *cassaforte* <<È UN>> aggettivo o <<È UN>> nome? Poiché la risposta è <<È UN nome>> si può concludere che la testa del composto è il costituente con la stessa categoria lessicale, cioè *cassa*. Per l'applicazione semantica del test ci si chiede: *cassaforte* <<È UNA>> *cassa* o <<È UN>> *forte*? Dato che *cassaforte* è un tipo di *cassa*, anche qui la risposta indica che *cassa* è la testa semantica del composto.

[[capo]_N [stazione]_N]_N

V takovém případě je nutné použít jiný způsob pro zjištění, který z komponentů je hlavou kompozita, a to pomocí rodů komponentů a rodu kompozita. Tedy: *capo* je jméno rodu mužského, životného, stejně jako celé kompozitum *capostazione*, zatímco *stazione* je jméno rodu ženského a neživotného. Hlavou kompozita je tedy komponent *capo*, který se shoduje s rodem výsledného kompozita.

Z toho vyplývá, že pro zjištění řídicího členu složeniny musíme znát: lexikální kategorie komponentů, syntakticko-sémantické vztahy a rod, jak upozorňují Sergio Scalise a Antonietta Bisettová (2008:124).¹⁴

2.4. Pozice hlavy v italských kompozitech

Hlava italských kompozit se může nacházet jak vlevo, tak vpravo. Nejčastější a typickou polohou hlavy kompozita je umístění vlevo a s tím související větvení kompozita vpravo. Pokud se hlava italského kompozita nachází vpravo, nejde o kompozici románskou, ale o konfixaci, tedy druh kompozice s řeckými či latinskými konfixy, jak se můžeme dočíst v následujících odstavcích.

Jak uvádí Sergio Scalise a Antonietta Bisettová (2008:125): pozice hlavy v kompozitu závisí i na pořádku komponentů. Pokud jde o pořádek příznakový, hlava kompozita se nachází vpravo, zatímco u pořádku bezpříznakového je hlavou komponent levý.

a) pořádek příznakový:	A + N:	<i>gentiluomo</i>
b) pořádek bezpříznakový:	N + A:	<i>camposanto</i> ¹⁵

Všechna tato kompozita řadíme do skupiny kompozit endocentrických. **Kompozita endocentrická** (*composti endocentrici*) jsou taková, ve kterých jeden komponent funguje jako hlava kompozita, tedy řídicí člen, ze které pochází výstupní kategorie

¹⁴ S.Scalise – A. Bisettová (2008:124) uvádějí doslova toto: (...) *dalla <<testa>> del composto che passano a tutto il composto a) le informazioni categoriali, b) i tratti sintattico-semanticci, c) il genere. Diremo quindi che un costituente è testa di un composto quando tale costituente e tutto il composto vi è identità sia di categoria che di tratti sintattico-semanticci.*

¹⁵ S.Scalise – A. Bisettová (2008:125) uvádějí doslova toto: (...) *il contrasto tra gentiluomo e camposanto: il primo è A+N il secondo N+A; l'ordine A+N è un ordine marcato, mentre N+A è un ordine non marcato.*

celého kompozita a sémantická interpretace, jak píše Pavel Štichauer (2007:71). Maurizio Dardano (2009:185) doslova uvádí, že: „Kompozita jsou endocentrická, pokud mají hlavu uvnitř kompozita: *altopiano, carro armato = il piano è alto, il carro è armato (...)*“¹⁶

Kompozita exocentrická (*composti esocentrici*) jsou taková, ve kterých hlava kompozit není přítomna. Maurizio Dardano (2009:185) píše: „(...) exocentrická jsou, pokud mají hlavu mimo kompoziční strukturu: *pellerossa, senza tetto = 'N ha la pelle rossa', 'N è senza tetto'*. V kompozitech exocentrických není důležitá shoda (rodu a čísla) se základem: *il pellerossa – la pelle, la lavapiatti – i piatti, il tagliacarte – le carte.*“¹⁷ Stejnou myšlenku nalezneme například i u Giampaola Salviho a Laury Vanelliové (2004:342 - 343).¹⁸

2.5. Plurál slov složených

Rozdělení na kompozita endocentrická a exocentrická je velmi důležité, protože právě z toho vychází pravidla pro flexi kompozit. Jak doslovně uvádějí Giampaolo Salvi a Laura Vanelliová (2004: 343): „Obecně platí, že zatímco při derivaci (...) se flexe projevuje v <<pravé periférii>> slova odvozeného, stejně jako ve slově jednoduchém (např.: *velenoso/velenosi* stejně jako *veleno/veleni*), v kompozici se může objevit tzv. flexe <<vnitřní>> slova složeného, jako v příkladech: sg. *pescespada* / pl. *pescispada*, sg. *capostazione* / pl. *capistazione*. V těchto příkladech je morfém plurálu aplikován na hlavu kompozita (endocentrického). Jak lze ale vidět v příkladech následujících: sg. *porcospino* / pl. *porcospini*, sg. *camposanto* / pl. *camposanti*, plurál se zde neaplikuje na hlavu kompozita, ale na tzv. modifikátor.

¹⁶ *I composti sono endocentrici se hanno la testa all'interno del composto: altopiano, carro armato = il piano è alto, il carro è armato (...)*

¹⁷ (...) *sono esocentrici se hanno la testa al di fuori del composto: pellerossa, senza tetto = 'N ha la pelle rossa', 'N è senza tetto'. Nei composti esocentrici non c'è necessariamente accordo (di genere e di numero grammaticale) rispetto alla base: il pellerossa – la pelle, la lavapiatti – i piatti, il tagliacarte – le carte.*

¹⁸ G. Salvi – L. Vanelliová (2004:342-343) uvádějí doslova toto: *Quando la proprietà semantico-sintattiche e morfologiche di un composto sono le stesse di quelle di uno degli elementiche lo costituiscono, il composto viene definito endocentrico, e l'elemento che trasmette le sue proprietà categoriali all'intero composto è la testa del composto. Quando invece nessuno degli elementi del composto trasmette i propri tratti alla categoria di uscita, l'intero composto è privo di testa e viene definito esocentrico.*

Z toho důvodu se flexe nachází vpravo, tedy na konci kompozita, stejně jako u slov jednoduchých (a u slov odvozených).¹⁹

Jak se můžeme dočíst v gramatice Sylvie Hamplové (2004:75-78), tvoření množného čísla u substantiv složených závisí na typu a pořadí jednotlivých komponentů, z nichž jsou kompozita složena:

1. koncovka se mění u druhé části kompozita:

- a. substantivum + substantivum: *l'autostrada* → *le autostrade*
 - substantiva s první složkou *capo-* tvoří plurál různě, druhou složku mění např.: *il capolavoro* → *i capolavori*
- b. adjektivum + substantivum: *il mezzogiorno* → *i mezzogiorni*
- c. adjektivum + adjektivum: *il pianoforte* → *i pianoforti*
- d. sloveso + substantivum rodu mužského v singuláru: *il grattacielo* → *i grattacieli*
- e. adverbium/předložka + substantivum: *il dopopranzo* → *i dopopranzi*

2. koncovka se mění u první složky:

- a. substantivum + substantivum, která se píše zvlášť, ale tvoří jeden název: *il vagone ristorante* → *i vagoni ristorante*
- b. substantivum *capo-* + substantivum rodu ženského tvořící však společně kompozitum rodu mužského; *capo-* + subst. rodu mužského, pokud *capo* označuje osobu ve vedoucím postavení: *il capostazione* → *i capistazione*

3. koncovka se mění u obou složek:

- a. substantivum + adjektivum: *la cassaforte* → *le casseforti*

4. koncovka se nemění ani u jedné složky, zůstává tedy beze změny:

- a. sloveso + substantivum v plurálu: *il paracadute* → *i paracadute*
- b. sloveso + substantivum rodu ženského, kompozitum je ale jako celek rodu mužského: *il bucaneve* → *i bucaneve*

¹⁹ In generale, mentre la derivazione, (...), la flessione si applica alla ⟨periferia destra⟩ della parola derivata, come avviene nella parole semplici (ad.es. velenoso/velenosi, come veleno/veleni) nella composizione la flessione può essere ⟨interna⟩ alla parola complessa: si veda ad es. sg. pescispada / pl. pescispada, sg. capostazione / pl. capistazione. In questi ess. il morfema di pl. viene applicato alla testa del composto (endocentrico). Ma si vedono gli ess. seguenti: : sg. porcospino / pl. porcospini, sg. camposanto / pl. camposanti. In questi casi il pl. non si applica alla testa, ma al modificatore, per cui la flessione si trova a destra, cioè alla fine del composto, come nelle parole semplici (e nelle parole derivate).

- c. sloveso + sloveso: *il saliscendi* → *i saliscendi*
- d. sloveso + adverbium: *il posapiano* → *i posapiano*
- e. adverbium/předložka + substantivum, rod substantiva musí být odlišný od rodu celého kompozita: *il doposcuola* → *i doposcuola*
- f. tzv. konglomeráty: *il tiramisù* → *i tiramisù*.

Téměř ve všech těchto třídách existuje řada výjimek, například ve slovech *il crocevia* → *i crocevia*, *il pescespada* → *i pescispada*, kde by mělo dojít ke změně koncovky v druhé složce, protože jde o spojení dvou substantiv, namísto toho slova zůstávají beze změny nebo ke změně dochází ve složce první.

Podobné schéma uvádějí i Giampaolo Salvi a Laura Vanelliová (2004:344-345), kde body 1-3 schématu Sylvy Hamplové, tzn. kompozita, u kterých se flexe projevuje u druhé složky, u první složky nebo u obou komponentů, označují za kompozita endocentrická. Kompozita, u kterých se nemění koncovka ani jednoho komponentu, která zůstávají beze změny, jsou nazývána kompozita exocentrická.

3. Klasifikace kompozit

Nejčastějším rozdělením kompozit je rozdělení na kompozita lidového původu a kompozita knižní. Mezi kompozita lidového původu můžeme zahrnout kompozita pravá a nepravá, kompozita subordináční, atributivní, koordinační a jejich podskupiny: kompozita endocentrická a kompozita exocentrická. Kompozita knižní bývají nazývána různými termíny, nejčastěji však kompozita neoklasická, či konfixáty.

3.1. Kompozita pravá (*composti larghi*) a kompozita nepravá (*composti stretti*)

Toto rozdělení závisí na slovní hranici, tedy přesněji na tom, zda se ve slově nachází hranice silná či slabá. Tyto hranice udržují fonologickou a sémantickou individualitu komponentů. Slabá hranice, neboli hranice morfému, se může objevit například mezi předponou a slovem: *in logico* → *illogico*, hranice silná, tedy hranice slovní, mezi předložkou a slovem, jak můžeme vidět ve slově následujícím: *in latino*. Pokud se v kompozitu objeví hranice silná, jde o kompozitum vlastní neboli pravé (*imparziale*), pokud hranice slabá, jde o kompozitum nevlastní, tedy nepravé (*in palestra*). Dalším rozdílem je, že kompozita vlastní se projevují bezpříznakovým

pořádkem komponentů, zatímco kompozita nevlastní užívají pořádku příznakového, jak píše například Sergio Scalise a Antonietta Bissettová v díle *La struttura delle parole* (2008:121-122).

3.2. Kompozita subordinační (*composti subordinati*), atributivní (*composti attributivi*) a koordinační (*composti coordinati*)

1. „**Subordinační kompozita** jsou ta, ve kterých je mezi složkami vztah *hlava-komplement* (...). Za komplement se tu považuje 1. doplnění, které odpovídá tradičnímu příslovečnému určení specifikačnímu (srov. Hamplová, S. 2004, s. 324-325) (...)“, jak doslova uvádí Pavel Štichauer (2007:79).

Sergio Scalise a Antonietta Bissettová (2008:130) píše, že mezi komponenty kompozit subordinačních platí pravidlo podřízenosti, jak si můžeme všimnout v následujících případech: *capostazione* → *capo* (della) *stazione*, *trasposto latte* → *trasporto* (di) *latte*.

„Základní charakteristika těchto kompozit je dána možností ustanovit mezi komponenty sémanticky různý vztah. Někdy je vztah specifikován jednoduše, například ve slově *capostazione*, který může být definován jako “*capo della stazione*” (...); jindy tento vztah musí být naopak výnos pomocí parafráze, která dává výčet možných sémantických asociací, jako v kompozitu *pescespada* “*pesce con il muso allungato in forma di una spada appuntita* (...).“ jak doslovně píše Maria Grossmanová a Franz Rainer (2004:40).²⁰

Tato kompozita mohou mít hlavu jak vlevo, tak vpravo a podle pozice hlavy dochází k větvení románskému, tedy vpravo, nebo větvení vlevo, které je typické pro jazyky germánské či latinu. Kompozita subordinační tedy můžeme rozdělit do dvou skupin: kompozita subordinační s hlavou vlevo a kompozita subordinační s hlavou vpravo. Více se o této problematice dočteme v následujících odstavcích.

Kompozita subordinační s hlavou vlevo (*composti subordinati con testa a sinistra*) jsou taková kompozita, jejichž pravý komponent specifikuje a popisuje komponent levý, tedy ten, který ho předchází, např.: *il vagone letto* je nějaký vagón vlaku, který je vybaven postelemi. Tato kompozita nemohou vznikat libovolně, ale mezi

²⁰ *La caratteristica principale di questi composti è data dalla possibilità di istituire tra le parole costituenti una relazione semantica variabile. Talvolta la relazione è di semplice specificazione, come in capostazione che può essere definito come “capo della stazione” (...); altre volte la relazione deve invece essere resa attraverso una parafrasi che dà conto delle associazioni semantiche possibili, come in pescespada “pesce con il muso allungato in forma di una spada appuntita” (...).*

komponenty musí existovat určitý sémantický vztah. Do této třídy kompozit řadíme i ta, která se vyznačují spojitostí barev. V těchto kompozitech je prvním komponentem barva, druhým komponentem je jméno, které tuto barvu představuje: *giallo limone* s parafrází 'giallo come un limone'. Tento druh kompozit můžeme dle Marii Grossmana a Franze Reinera (2004:41-42) rozdělit na dva typy:

- a) typ *trasporto latte*: jde o kompozita, která jsou na hranici mezi kompozitem a syntagmatem a připouštějí vnitřní modifikaci (*trasporto latte* → *trasporto rapido latte*), která u ostatních kompozit možná není.
- b) typ *direzione ufficio acquisti*: kompozita která jsou velmi blízká syntagmatům a jsou tvořena více než dvěma komponenty. Například kompozitum *direzione ufficio acquisti* lze parafrázovat jako 'direzione dell'ufficio acquisti'. Jejich hlava se nachází na prvním místě.

Kompozita subordinační s hlavou vpravo (*composti subordinati con testa a destra*): „Italská kompozita, jak již bylo řečeno, mají obvykle hlavu vlevo a kompozita, pokud nemají hlavu vlevo jsou buď původem latinská (*barbitonsore, terremoto, manoscritto, motuleso* atd.) nebo jde o kalky / výpůjčky z jiných jazyků (*cartamoneta, scuola bus* atd.). Tato kompozita jsou označovaná jako neproduktivní, ale pravda je taková, že neexistuje přesné číslo a stále dochází k nalézání slov nových, především v reklamním lexikonu.“, jak doslovně píše Maria Grossmanová a Franz Rainer (2004:42)²¹ Jan Radimský (v tisku 2011) tuto myšlenku rozvádí a tvrdí, že nejde jen o slova původem latinská či kalky nebo slova přejatá z cizích jazyků, ale že konfixem mohou být i italská slova zkrácená nebo internacionalismy, které usnadňují odbornou komunikaci.

- a) typ *calciomercato*: kompozita, která kopírují strukturu kompozit jazyků germánských, ale nelze říci, že jde o kalky²². Rod těchto kompozit je dán rodem pravého komponentu: *la gasdinamica, la filodiffusione, il calciomercato*.
- b) typ *madrelingua*: kompozita tohoto typu jsou lexikální kalky vytvořené pro potřeby překladů. Tato kompozita jsou tvořena po vzoru kompozit jiných

²¹ *I composti dell'italiano, come si è detto, hanno normalmente testa a sinistra e le formazioni nella quali la testa non è la parola di sinistra sono o di origine latina (...) oppure sono calchi / prestiti da altre lingue (...). In genere, queste formazioni sono considerate bob produttive (...), ma a dire il vero attualmente ne esiste un numero notevole e nuove coniazioni si riscontrano ovunque, soprattutto nel lessico pubblicitario.*

²² *Kalk* je kompozitum, derivát nebo víceslovné pojmenování, které vzniká z komponentů domácího jazyka, ale podle cizího modelu, píše František Čermák (2007:252)

cizích jazyků, a proto přebraly i jejich pořádek komponentů. Můžeme sem zařadit kompozita jako jsou například *ferrovia, madrelingua, madrepatria,...*

- c) typ *fruttivendolo*: kompozita mající svůj původ v latině, vyznačují se písmenem *i* na konci prvního komponentu (typické pro latinu) *pesci-* / *penni-* / *frutti-* / *erbi-* a sufixem *-olo* (*panicuocolo, fruttivendolo,...*). Tuto myšlenku zmiňují nejen Maria Grossmanová a Franz Rainer (2004:42-43), ale také Sergio Scalise a Antonietta Bissetová (2008:125-126)

2. **Atributivní kompozita** jsou taková kompozita, pro která je typický vztah *hlava-atribut*, jak říká sám název. „Z definice těchto kompozit je zřejmé, že jedinými kategoriemi, které do tohoto typu budou vstupovat, jsou adjektiva a substantiva. Máme tedy dvě základní struktury: [A + N]_N, [N + A]_N“, jak doslova píše Pavel Štichauer (2008:81).

3. Sergio Scalise a Antonietta Bissetová (2008:130) uvádějí, že složeniny typu: *nave traghetto* → *nave* (e) *traghetto*, *bar pasticceria* → *bar* (e) *pasticceria* jsou nazývány **kompozita koordinační**. Jak si můžeme všimnout na příkladech, komponenty jsou vždy dvě stejné lexikální kategorie např.: *dormiveglia* [V + V]_N, *caffellatte* [N + N]_N. Tento typ kompozit je rozšířen v celé slovní zásobě, nejvíce se však objevuje v novinách a můžeme je rozdělit na kompozita apozitivní a kompozita sponová.²³ Tento druh kompozit lze rozdělit do tří skupin, jde o kompozita koordinační apozitivní endocentrická, kompozita sponová endocentrická a kompozita sponová exocentrická.

Kompozita koordinační apozitivní endocentrická (*composti coordinati apozizionali endocentrici*) jsou taková, jejichž řídicí člen s lexikální kategorií jména se nachází v levé pozici a je následován jménem, které má funkci apozice²⁴, např.: *viaggio lampo* (kde komponent *lampo* značí 'krátké trvání') nebo *parola chiave* (kdy *chiave* znamená 'základní').

Naopak kompozita koordinační sponová neboli kopulativní endocentrická (*composti coordinati copulativi endocentrici*) mají mezi komponenty tzv. neviditelnou sponu²⁵ a jsou charakteristická přítomností dvou hlav v kompozitu.

²³ Maria Grossman a Franz Rainer (2004:37) píší doslovně toto: *Sono formazioni giustapposte che (...) possiamo distinguere in appozizionali e copulative.*

²⁴ *Apozice* neboli *přístavek* je druh přívlasku shodného, možnost snadného vypuštění, jak píše František Čermák (2007:227).

²⁵ *Kopula* neboli *spona* vyjadřuje predikační vztah mezi subjektem a nominální částí predikátu, jak píše František Čermák (2007:257).

Jak píše Maria Grossmanová a Franz Rainer (2004:27) tato kompozita mohou odkazovat:

- (a) ke dvěma profesím nebo rolím, které hraje jeden člověk (*architetto-arredatore, studente-lavoratore, scrittore-regista, linguista-psicologo, capocronista* atd.)
- (b) ke dvěma nástrojům (*pulitore-annaffiatore, misuratore-dosatore, filtropressa*)
- (c) k místu, které spojuje dvě aktivity (*bar-pasticceria, ristorante-pizzeria*)
- (d) ke dvěma aktivitám, které jsou prováděny současně (*compravendita*)
- (e) ke dvěma politicko-filosofickým koncepcím (*marxismo-leninismo*)
- (f) ke dvěma nádobám, které zastávají také jinou funkci (*cassapanca, cassamadia*)
- (g) k oděvu, který v sobě charakterizuje dvě věci (*calzamaglia*)
- (h) ke směsi dvou potravin (*lattemiele, caffè(l)latte*) nebo jiné látky (*vetroceramica, ceralacca, cartongesso, fluorocarburo, mercurocromo, lana-cotone, cremortartaro*)
- (i) ke spojení dvou či více konformacím oblačnosti (*cirrostrato, cumulonembo, stratocumulo*) atd.²⁶

Další skupinou kompozit koordinačních jsou tzv. kompozita sponová exocentrická (*composti coordinati copulativi esocentrici*). Exocentrická kompozita jsou ta, jejichž hlava není uvnitř kompozita, jak jsme se mohli dočíst již výše. Exocentricita se tedy může objevit i u kompozit koordinačních. Tato kompozita mohou být dle Marii Grossmanové a Franze Rainera (2004:39) dvojího typu, typ *Emilia-Romagna* a typ *governo-sindacati*.“

- a) typ *Emilia-Romagna*: typ kompozit, jejichž komponenty jsou buď jména vlastní (*Emilia-Romagna, Friuli-Venezia Giulia, Austria-Ungheria*) nebo jde o názvy politických spolků (*centrodestra, centrosinistra*). Tato kompozita netvoří plurál.
- b) typ *governo-sindacati*: „Taková kompozita mají dvě zvláštnosti: (a) mají dva (nebo více) významů, které ve výsledném kompozitu zůstávají odděleny, (b)

²⁶ Maria Grossman a Franz Rainer (2004:37) píší doslovně toto: *Possono fare riferimento: (a) a due professioni o ruoli svolti da una persona (...), (b) a due strumenti (...), (c) ad un locale che riunisce in sé due attività (...), (d) due attività che si compiono contemporaneamente (...), (e) due concezioni politico-filosofiche (...), (f) un contenitore che svolge anche un'altra funzione (...), (g) un indumento che assomma in sé la caratteristiche di due (...) oppure (h) un miscuglio di due alimenti (...) o altre sostanze (...), (i) l'insieme di due o più conformazioni nuvolose (...) ecc.*

nemůžou se nikdy objevit samostatně, vždy je třeba třetího elementu: *vertenza governo-sindacati, relazione madre-figlio, scontro polizia-manifestati, conferenza stato-regioni, problema mente-cervello, incontro scuola-formazione-impresaria*.²⁷ Tato kompozita je možné interpretovat pomocí předložky *tra: relazione tra madre e figlio*.

„Kordinaci tohoto typu kompozit je třeba brát ve smyslu „slučovacím“. Ostatní syntaktické druhy koordinace v kompozitech nenajdeme. Do této skupiny patří složená slova jako např. *giallorosso* [žlutočervený], *caffelatte* [káva s mlékem] nebo *fuggifuggi* [útěk, úprk]. Jak vyplývá z databáze italských kompozit projektu Morbo/Comp (...), představují tato kompozita skupinu nejméně početnou.“ píše doslovně Pavel Štichauer (2008:78).

Všechny typy těchto složenin, kompozita subordinační, atributivní a koordinační, lze dále rozdělit na kompozita endocentrická a kompozita exocentrická (viz 2.3. Pozice hlavy v italských kompozitech).

	<u>kompozita</u>		
subordinační	atributivní		koordinační
<i>endo – exo</i>	<i>endo – exo</i>		<i>endo – exo</i>

3.3. Kompozita knižní neboli kompozita neoklasická (*composti neoclassici*)

Kompozita neoklasická jsou „kompozita, ve kterých nacházíme jako složky morfémy řeckého nebo latinského původu: *bibliografia* [bibliografie], *antropologia* [antropologie], *democrazia* [demokracie], *suicidio* [sebevražda] aj.“, jak doslovně uvádí Pavel Štichauer (2007:92). Sylva Hamplová (2004:389) dále doslovně tvrdí, že: „Latinská a řecká slova, z nichž se nová kompozita tvoří, a která mají podobnou funkci jako předpony a přípony se nazývají nepravé předpony (*i prefissoidi*) a nepravé přípony (*i suffissoidi*), v italštině někdy též *le semiparole* („poloslova“).“

Podle schématu Pietra Trifoneho a Massima Palerma (2000:241-242) mezi nejčastější *prefissoidi* a *suffissoidi* v italštině patří:

²⁷ Tali costruzioni hanno due particolarità: (a) indicano due (o più) entità che nella formazione composta rimangono separate, (b) non possono mai apparire da sole ma necessitano di un terzo elemento cui appoggiarsi: (...).

PREFISSOIDE	ORIGINE	SIFNIFICATO	ESEMPI
aero- ⁽¹⁾	latino	relativo all'aria	<i>aerobico, aeroplano, aerosol</i>
aero- ⁽²⁾	latino	relativo agli aeroplani	<i>aeronautica, aeroporto, aerostazione</i>
auto- ⁽¹⁾	greco	da sè	<i>autoadesivo, automobile, autofinanziamento</i>
auto- ⁽²⁾	greco	relativo all'automobile	<i>autogrill, autolavaggio, autonoleggio</i>
biblio-	greco	libro	<i>bibliofilo, bibliografia, biblioteca</i>
cosmo-	greco	mondo, universo	<i>cosmologia, cosmonauta, cosmopolita</i>
demo-	greco	popolo	<i>democrazia, demografia, demologia</i>
eco- ⁽¹⁾	greco	ambiente in cui si vive	<i>ecologia, economia, ecosistema</i>
eco- ⁽²⁾	greco	relativo all'ecologia	<i>ecobanca, ecoindustria, ecomafia, ecotassa</i>
filo-	greco	che ha amore per	<i>filoamericano, filologia, filosofia</i>
mega- ⁽¹⁾ , megalo-	greco	grande	<i>megaconcerto, megafono, megalomania</i>
mega- ⁽²⁾	greco	un milione di volte (solo con unità di misura)	<i>megabyte, megahertz, megawatt</i>
mono-	greco	uno solo	<i>monocamera, monopolio, monoteismo</i>
orto-	greco	comretto	<i>ortodossia, ortografia, ortopedia</i>
penta-	greco	cinque	<i>pentagono, pentagramma, pentapartito</i>
poli-	greco	molti	<i>poliambulatorio, poliedro, poliglotta</i>
psico-	greco	mente	<i>psicofarmaco, psicologia, psicosomatico</i>
quadri-	latino	composto di quattro, che ha quattro	<i>quadrilatero, quadrimotore, quadripartito</i>
tele- ⁽¹⁾	greco	a distanza	<i>telefono, telelavoro, televisione</i>
tele- ⁽²⁾	greco	relativo alla televisione	<i>telecamera, teledipendente, telefilm</i>
topo-	greco	luogo	<i>topografia, topologia, toponimo</i>

SUFFISSOIDE	ORIGINE	SIGNIFICATO	ESEMPI
-cida	latino	uccisore	<i>insetticida, omicida, uxoricida</i>
-crate	greco	che ha il potere, il dominio	<i>autocrate, burocrate, tecnocrate</i>
-crazia	greco	potere, dominio	<i>aristocrazia, burocrazia, democrazia</i>

-fero	latino	che porta, che genera	<i>calorifero, frigorifero, sonnifero</i>
-filo	greco	che ama	<i>bibliofilo, cinefilo, musicofilo</i>
-fobia	greco	terrore	<i>agorafobia, claustrofobia, idrofobia</i>
-forme	latino	forma	<i>filiforme, multiforme, puntiforme</i>
-fugo	latino	che fugge, che mette in fuga	<i>callifugo, centrifugo, febbrifugo</i>
-logia	greco	studio	<i>geologia, meteorologia, sociologia</i>
-mania	greco	passione eccessiva, ossessione	<i>cleptomania, grafomania, megalomania</i>
-patia	greco	sentimento, sofferenza	<i>apatia, cardiopatia, simpatia</i>
-teca	greco	deposito	<i>biblioteca, discoteca, enoteca</i>
-voro	latino	che mangia	<i>carnivoro, erbivoro, onnivoro</i>

Kompozice neoklasická bývá nazývána různými termíny. Jan Radimský (v tisku 2011) doslova píše, že: „V italské lingvistice se setkáme s termíny *composizione dotta* (tj. *kompozice knižní*), *composizione con elementi colti* (komp. s učenými prvky), *composizione neoclassica* (komp. neoklasická) nebo *composizione con elementi greco-latini* (komp. s řecko-latinskými prvky), které odkazují k faktu, že tento slovtvorný proces i stavební prvky, jež se ho účastní, neprošly tzv. lidovým vývojem přes vulgární latinu. Termín *composizione con prefissoidi e suffissoidi* (komp. s prefixoidy a sufixoidy) zase prozrazuje příbuznost konfixace s derivací. Také Scaliseho termín *composizione con semiparole* (komp. s poloslovy) (...) odkazuje na specifický status prvků vstupujících do hry: specifický v tom smyslu, že nejde ani o afixy, ani o samostatná slova. Italský název *composizione con elementi scientifici* (komp. s vědeckými prvky) zase poukazuje na fakt, že hlavní doménou konfixace je odborný jazyk (terminologie)“

3.3.1. Kompozice vs. konfixace

Slovtvorný postup konfixace (*composizione dotta*) tedy označuje zvláštní druh kompozice, ve kterém dochází ke kombinaci slovních základů s knižním řecko-latinským původem, jak píše Jan Radimský v časopiseckém článku *Konfixace v současné italské slovtvorbě* (v tisku 2011).

Kompozita románská jsou tvořena dvěma komponenty formy volné, jak je již výše zmíněno, u kompozit neoklasických, čili konfixátů je tomu jinak. Jak doslova uvádí Pietro Trifone a Massimo Palermo (2000:241): „Velmi často jsou tato kompozita

složena ze dvou forem vázaných, což znamená z elementů původem řeckých či latinských, které se neužívají samostatně, ale pouze jako elementy kompozice; například slovo *democrazia* je složenina dvou komponentů: *demo-*, který je odvozen od řeckého slova *dêmos* a znamená 'lid, národ' a od slova *-crazia*, které je odvozeno od řeckého *cratía* a označuje 'moc, pravomoc', 'panství'.²⁸ Tuto myšlenku dále podrobněji rozvádí například Carla Marelllová (1996:21).²⁹

Největším rozdílem mezi slovotvornými postupy románské kompozice a konfixace je, jak se dočteme ve většině italských mluvnic, že v konfixaci jsou hlavními složkami slova učeného původu, tj. *le parole di origine dotta*, buď v kombinaci mezi sebou, nebo v kombinaci se slovem italským, zatímco v kompozici jde o kombinaci slov pouze italských. Pokud je ve složenině přítomen konfix, výsledkem musí být vždy konfixát. Jak uvádí Jan Radimský (v tisku 2011), dalším kritériem je syntaktická samostatnost nebo pořadí komponentů v kompozitu. Jak již víme z předešlých kapitol, pro italštinu je typické větvení vpravo, tzn. že řídicí člen kompozita se nachází vlevo (viz kapitola 2.3. Pozice hlavy v italských kompozitech). Klasické jazyky se vyznačují větvením vlevo, tzn. že řídicí člen kompozita nenajdeme vpravo, jako je tomu právě vždy u konfixace:

<i>Capostazione</i>	N + N	člen řídicí = <i>capo</i>
<i>Acquacoltura</i>	K + N	člen řídicí = <i>coltura</i>

3.3.2. Derivace vs. konfixace

Základním rozdílem mezi derivací a konfixací je fakt, že v procesu konfixace může dojít ke spojení dnou konfixů: K + K, zatímco u derivace nelze spojit dva afixy bez přítomnosti báze. Dalším rozdílem je, že řada konfixů může stát v kompozitech jak na prvním, tak i na druhém místě (*francofilo* – *filantropo*), což u afixů také možné není.

²⁸ *Più spesso i composti sono formati a partire da forme non libere, cioè da elementi di origine greca o latina che non si usano da soli, ma trovano impiego solo nei procedimenti di composizione; per esempio la parola democrazia è composta da due elementi: demo-, che deriva dal greco dêmos e significa "popolo", e -crazia, che deriva dal greco kratía e significa "potere", "dominio".*

²⁹ Carla Marelllová uvádí doslova toto: (...) *una gran parte dei neologismi è formata di parole come mini-, maxi-, auto-, fono-, logo-, eco-, filo-, disco-, narco-, euro-, -crazia, -mania, -gramma, -teca, ecc. e da una base. Queste parole non si trovano come parole autonome del lessico italiano: sono parole di altre lingue, generalmente il greco, il latino, talvolta anche di lingue moderne (come buro-, che viene dal francese), oppure sono forme scorciate di altre parole come euro- (da Europa) o cino- (da cinese). Sono come gli affissi perchè non sono morfemi liberi in italiano, però somigliano alle parole che entrano nei composti perchè possono combinarsi fra loro senza intervento i morfemi liberi, come ad esempio in emofilia, fonografo, demoscopia, radiotelescopio, tomografia.*

Konfixy na rozdíl od afixů mohou v některých případech stát i samostatně. Konfixy lze velmi často přeložit jako podstatná jména, což znamená, že se u většiny konfixů nachází sémantika referenční, zatímco u afixů sémantika instrukční. Poslední tvrzení neplatí pro konfixy označující míru nebo různé relační významy, jak píše Jan Radimský v časopiseckém článku *Konfixace v současné italské slovo tvorbě* (v tisku 2011)

3.3.3. Vymezení konfixace

Konfixaci lze podle výše zmíněných informací a článku Jana Radimského (v tisku 2011) vymezením následujícími třemi nejdůležitějšími body:

1. Řídící člen vpravo: jak jsme již zmiňovali výše, pro italštinu je typické umístění řídicího členu kompozita vlevo a větvením vpravo, pokud se řídicí člen nachází vlevo, jde vždy o konfixaci.
2. Samostatnost prvků: konfixy stejně jako prefixy nemohou ve většině případech stát samostatně, to ale neplatí pro všechny. Mnohé konfixy se v průběhu vývoje osamostatnily a lexikalizovaly. V případech, kdy se konfix objeví samostatně, tedy jako podstatné jméno, už se nemůže zúčastnit románské kompozice typu N + N.
3. Referenční sémantika: jak jsme již zmínili v odstavci o rozdílech mezi derivací a konfixací, toto pravidlo také neplatí pro všechny konfixáty.
4. Vysoká produktivita: z výzkumu Jana Radimského (v tisku 2011) jasně vyplývá, že konfixace má nad kompozicí románskou značnou převahu nejen v oblasti odborné terminologie, ale i v běžné slovní zásobě.

Toto vymezení nám v části analytické pomůže při rozeznání kompozit typu N + N od konfixátů.

I když je konfixaci ve většině italských příruček věnována vždy jen okrajová část, z výzkumu Jana Radimského (v tisku 2011) se můžeme dočíst, že: „ (...) konfixace má nad domácí kompozicí jasnou převahu nejen v oblasti odborné terminologie (...), ale i v oblasti běžné slovní zásoby.“

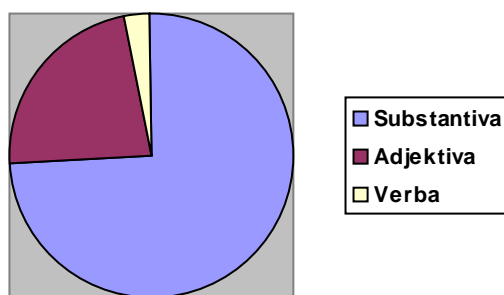
3.3.4. Struktura konfixátů

Stejně jako kompozita lidová, která mohou mít různou strukturu (viz výše) a s tím spojenou produktivitu, i kompozita knižní mohou být různých typů s různou produktivitou. Za produktivní knižní kompozita lze považovat typy: K + N (např.: *idromassaggio*), K + A (např.: *foto-degradabile*), K + K (např.: *dermatologia*), N + K (např. *acquacoltura*) a typ K + V (např.: *autodenunciarsi*), dle výzkumu Jana Radimského o rentabilitě italských konfixátů pro období 1980-1999. Typy těchto kompozit jsou pro dané období řazeny dle produktivity od nejproduktivnějších po nejméně produktivní, jak se můžeme dočíst v článku Jana Radimského (v tisku 2011).

II. Část analytická

Cílem analytické části je pomocí excerpcí lexikografických zdrojů zjistit, jak se uplatňuje typ kompozit N + N v současné italštině a kolik těchto kompozit vzniklo v rozmezí deseti let 2. poloviny 20. století. U excerpovaných kompozit budeme sledovat vnitřní strukturu a prediktabilitu výsledného kompozita. Dalším úkolem bude zjistit produktivitu kompozit typu N + N a dalších typů kompozit, které se v našich zdrojích objeví, jako například typy V + N, N + A, A + N apod. V poslední kapitole se podíváme na uplatnění vygenerovaných kompozit v současné italštině pomocí jazykového korpusu italského deníku *La Repubblica*.

Základním pramenem pro tuto část jsme si zvolili italský výkladový slovník *Lo Zingarelli (2011), vocabolario della lingua italiana* v CD-ROM podobě. Použitím tohoto slovníku jsme pomocí pokročilého vyhledávání zadali důležité parametry pro excerpci námi potřebných kompozit. Protože jsme si pro práci vybrali desetiletí 1950-1960, parametry pro excerpci byla datace 195?³⁰ a 1960 a zkratka *comp.*, což je označení pro kompozici. Jak jsme se již zmínili v teoretické části, výsledné lexikální kategorie při kompozici jsou substantiva, méně adjektiva a verba. Výsledných 2678 nalezených slov s označením *comp.* jsme museli nejdříve rozdělit dle odpovídajících slovních druhů. Výsledkem bylo 2072 substantiv, 649 adjektiv a 86 krát se nám objevila lexikální kategorie verba³¹. Součet těchto čísel by měl být tedy dohromady 2678, jak je uvedeno výše, ale ve skutečnosti je o několik desítek vyšší, protože jsme vyexcerpovali slova, která mohla být zároveň jak substantiva tak adjektiva, a proto jsme je zařadili do obou skupin těchto lexikálních kategorií.

³⁰ 195? je označím pro roky 1950-1959.

³¹ Všechna nalezená verba vznikla slovotvorným procesem derivate.

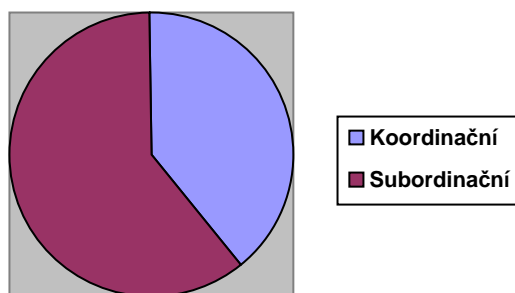
Jelikož jsme se z teoretické části dozvěděli, že kompozita typu N + N mají vždy výslednou kategorii substantivum, dále jsme se zajímali už jen o tuto skupinu podstatných jmen.

Protože výkladový slovník *Lo Zingarelli (2011), vocabolario della lingua italiana* nerozlišuje kompozici od derivaci, dalším úkolem bylo odstranit všeschny odvozeniny. Ze zbylých slov jsme vybrali pouze ta kompozita, která byla typu N + N, V + N, N + A a A + A.

Konfixace se objevila ve více než tisíci případech. Šlo téměř o všechny případy zmíněné v odstavci číslo 3.3.3. (o struktuře konfixátů) např.: K + K *ortoscopia* → *orto-* + *-scopia*, K + N *ipofunzione* → *ipo-* + *funzione*, N + K *eresiologia* → *eresia* + *-logia* apod. Konfixy jsme rozeznali podle námi stanoveného vymezení konfixátů v teoretické části této práce. Pro jistotu si je ještě jednou připomeneme. Jsou to tato kritéria: řídicí člen se nachází vpravo, prvky konfixace ve většině případů nemůžou stát samostatně, je pro ně typická referenční sémantika a vysoká produktivita. Při rozpoznávání konfixů od kompozice románské jsme použili všechny zmíněné body. V některých případech bylo velmi obtížné poznat konfix od podstatného jména. V těchto případech nám vždy pomohlo umístění řídicího členu, jako například ve slově *autoservizio* (*auto-* + *servizio*) nebo ve složenině *spetrografia* (*spetro* + *-grafia*), jak se dočteme dále. Našli jsme poměrně velké množství kompozit, jejichž komponenty můžeme považovat jak za podstatná jména tak za konfixy. Jelikož se tato práce věnuje kompozitům typu N + N, zařadili jsme je do kompozit subordinačních s hlavou vpravo. Další věc, která nám poněkud zkomplikovala poznávání románských kompozit byla tzv.: *parole macedonia* neboli slova, která jsou tvořena zkratkami, jako je například slovo *alnico* (*al(luminio)* + *ni(chelio)* + *co(balto)*). V tuto chvíli již víme, že odstraněním všech neoklasických kompozit dojde k tomu, že výsledná románská kompozita typu N + N nebudou ve většině případech označena jakou součástí žádné vědní terminologie. Protože jak jsme se mohli dočíst v první části této práce, italskou odbornou terminologii tvoří především konfixáty. V letech 1950-1960 vznikly odborné konfixáty jako například: *spondiloartrosi* → *spondilo* + *artrosi* kompozitum, jehož hlava se nachází vpravo, patří do oboru medicíny, *sieroalbumina* → *siero-* + *albumina*, řídicím členem je zde komponent *albumina*, nachází se v pravé pozici a kompozitum řadíme do oboru chemie, také kompozitum *psicofilassi* → *psico-* + *profilassi*, má svůj řídicí člen na pravé

straně, je jím komponent *profilassi* a kompozitum patří do oboru psychologie. Množství výsledných kompozit s hlavou vlevo tedy není ve slovníku uvedeno jako termíny pro vědní terminologii, existují ale samozřejmě i výjimky, jak se dočteme v kapitole číslo 4.

Kompozit románských typu N + N ve vztahu koordinačním či subordinacním jsme našli pouze 23, z nichž pouze 14 bylo řazeno subordinacně a jejich řídicí člen se nacházel vlevo, v pouze 9 případech šlo o vztah slučovací, neboli koordinační. Pro lepší představení se podívejme na následující výšečový graf:

Kompozita typu N + N:

1. Koordinační

cacciabombardiere	caccia + bombardiere	m.	1950	
calcio-balilla	calcio + balilla	m. inv.	1959	
iodobenzene	iod(i)o + benzene	m.	1957	
lumenora	lumen + ora	m. inv.	1957	fis.
massiminimo - massimominimo	massimo + minimo	m.	1957	mat.
minimassimo - minimomassimo	mini(mo) + massimo	m.	1957	mat.
nicotinammide	nicotina + (a)mmide	f.	1956	chim.
vetrocemento	vetro + cemento	m.	1950	edil.
voltampere	volt + ampere	m. inv.	1957	

2. Subordinační s hlavou vlevo:

capoarma	capo- + arma	m.	1953	
capobranco	capo- + branco	m. - f.	1960	
capocarico	capo- + carico	m.	1955	
capocellula	capo- + cellula	m. - f.	1959	
capocorda	capo- + corda	m. - f.	1955	
capodibanda	capo- + banda	m.	1955	mar.
capolettera	capo- + lettera	m.	1956	
capomafia	capo- + mafia	m. - f.	1956	
capopattuglia	capo- + pattuglia	m.-f.	1953	milit.

capopesca	capo- + pesca	m. - f.	1959
casatorre	casa + torre	f.	1955
centrocampo	centro + campo	m.	1951
lucioperca – luccioperca	luccio + perca	m. - f.	1957
pallamano - palla a mano	palla + mano	f. inv.	1950

3. Subordinační s hlavou vpravo: Jak jsme již zmiňovali výše, pokud má kompozitum hlavu vpravo, podle stanovených kritérií pro konfixaci ho řadíme do kompozit neoklasických. Mezi nimi se ale mohou objevit i kompozita, jejichž oba komponenty jsou substantiva, tedy námi vyhledávaný typ kompozit N + N (*basidiospora* → *basiodio* + *spora*) nebo kompozita, jejichž komponenty mohou být jak substantivem, tak konfixem. Například slovo *fobia* je ve slovníku *Dizionario Garzanti di italiano 2006* uvedeno hned dvakrát.

1. **fobia** – [fo-bě-a] n.f. [pl. -e]

(psicol.) *paura e repulsione morbosa per determinati oggetti e situazioni*

(fam.) *forte avversione; antipatia*

Dal fr. phobie, che è dal gr. phóbos 'timore, paura'

2. **-fobia** secondo elemento di parole composte derivate dal greco o di formazione moderna, dal gr. phobía, da phóbos 'timore, paura' o anche 'avversione'

Nyní si ukážeme, která kompozita to jsou, a i přesto, že jsou všechny typu N + N, nebudeme se jimi dále zabývat, protože jsou pro nás důležitá kompozita románská.

acquemoto	acqu(a) + moto	m.	1955
acquicoltura - acquacoltura	acqua + coltura	f.	1950
aliscofo	ala + scafo	m.	1958
amniografia	amnio + -grafia	f.	1955 med.
apiscampo	ape + scampo	m.	1955
apiterapia	api(na) + terapia	f.	1956
arcocoseno	arco + coseno	m.	1959 mat
arcoseno	arco + seno	m.	1955 mat.
arcotangente	arco + tangente	f.	1955 mat.
astronave	astro + nave	f.	1952
autocamionale	auto + camionale	f.	1955
autofficina	auto + officina	f.	1955
autolinea	auto + linea	f.	1950
autoreparto	auto + reparto	m.	1953 milit.

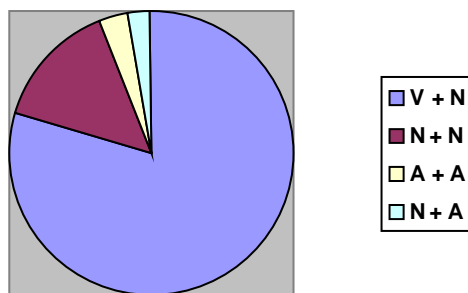
autoscontro	auto + scontro	m.	1959	
autoservizio	auto + servizio	m.	1952	
azotofissatore	azoto + fissatore	m.	1955	biol.
barotermografo	baro + termo + -grafo	m.	1955	
basidiospora	basidio + spora	f.	1950	
batteriofago - bacteriofago	batterio + fago	m.	1950	biol.
clamidospora	clamide + spora	f.	1956	bot.
cloracne	clor(o) + acne	f.	1951	
ciclocampestre	ciclo + campestre	f.	1954	
ciclocross	ciclo + cross	m. inv.	1954	
ciclofurgone	ciclo + furgone	m.	1956	
ciclomotore	ciclo + motore	m.	1953	
cinecamera	cine + camera	f.	1956	
cineparco	cine + parco	m.	1950	
cistografia	cisto + grafia	f.	1956	med.
cocciopesto	coccio + pesto	m.	1956	archeol., edil.
conidiospora	conidio + spora	f.	1956	bot.
cordofono	corda + fono	m.	1956	
coronagrafo	corona + grafo	m.	1956	
cristallochimica	cristallo + chimica	f.	1956	miner.
cromoprotide	cromo + protide	m.	1956	chim.
cronofotografia	crono + fotografia	f.	1951	
cronoscalata	crono + scalata	f.	1959	Sport
diatermocoagulazione	diaterm(ia) + coagulazione	f.	1955	chir.
eliomagnetismo	elio + magnetismo	m.	1956	
empiriocriticismo	empiri(sm)o + criticismo	m.	1951	filos.
eresiologo	eresia + logo	m.	1956	
estrone	estro + (orm)one	m.	1950	biol.
farmacobotanica	farmaco + botanica	f.	1956	
farmacogenetica	farmaco + genetica	f.	1956	
ferrobatterio	ferro + batterio	m.	1956	biol.
ferrocromo	ferro + cromo	m.	1956	
ferroelettricità	ferro + elettricità	f. inv.	1956	
filmografia	film + grafia	f.	1950	
fluorocarburo	fluoro + carburo	m.	1956	chim.
fonomontaggio	fono + montaggio	m.	1950	
fonoregistratore	fono + registratore	m.	1956	
fonoregistrazione	fono + registrazione	f.	1956	
fonoriproduttore	fono + riproduttore	m.	1956	gener.
fosfolipide	fosfo(ro) + lipide	m.	1956	chim., gener.
fosfoprotide	fosfo(ro) + protide	m.	1956	chim.
fotogiornale	foto + giornale	m.	1956	
gametogenesi	gamete + genesi	f. inv.	1956	biol.
gammaterapia	gamma + terapia	f.	1956	med.
fasdinamica	gas + dinamica	f.	1956	fis.
gettosostentazione	getto + sustentazione	f.	1956	aeron.
grammo - ione	grammo + ione	m.	1956	chim.
grilloblattoidei	grillo + blattoidei	m. pl.	1956	zool.
ionosonda	ione + sonda	f.	1957	
ionoterapia	ione + terapia	f.	1957	med.

lattobacillo	latte + bacillo	m.	1952	
limonicoltura - limonicultura	limone + coltura	f.	1957	
metalloceramica	metallo + ceramica	f.	1957	
metallofobia	metallo + fobia	f.	1957	psicol.
metallofono	metallo + fono	m.	1957	mus.
mitilicoltura	mitilo + coltura	f.	1957	
molluschicoltura	mollusco + coltura	f.	1957	
montepremi	monte + pl. premio	m. inv.	1958	
motocannoniera	moto + cannoniera	f.	1958	
motocarriola	moto + carriola	f.	1958	
motoelica	moto + elica	f.	1958	
motogeneratore	moto + generatore	f.	1952	
motomezzo	moto + mezzo	m.	1958	elettr.
moto-sidecar	moto + sidecar	m.	1950	
motoslitta	moto + slitta	f.	1958	
motovettura	moto + vettura	f.	1958	
motozattera	moto + zattera	f.	1950	
oculomozione	oculo + mozione	f.	1958	anat.
ombrofobia	ombra + fobia	f.	1958	psicol.
ondografo	onda + grafo	m.	1958	fis.
ossigenoterapia	ossigeno + terapia	f.	1955	med.
ozonoterapia	ozono + terapia	f.	1958	
poroadenite	poro + adenite	f.	1958	med.
radarassistenza	radar + assistenza	f.	1959	
radarfaro	radar + faro	m.	1959	
radarspoletta	radar + spoletta	f.	1959	
radartecnica	radar + tecnica	f.	1959	elettr.
radioascolto	radio + ascolto	m.	1959	
radioassistenza	radio + assistenza	f.	1959	aeron., mar.
radioastronomia	radio + astronomia	f.	1955	
radioastronomo	radio + astronomo	m.	1955	
radiocarbonio	radio + carbonio	m.	1959	
radiochemioterapia	radio + chemioterapia	f.	1955	med.
radiochimica	radio + chimica	f.	1959	chim.
radiocobalto	radio + cobalto	m.	1959	
radiodiagnosi	radio + diagnosi	f. inv.	1959	med.
radiofotografia	radio + fotografia	f.	1959	
radiofurgone	radio + furgone	m.	1950	
radioindicatore	radio + indicatore	m.	1959	chim.
radiomontatore	radio + montatore	m.	1959	
radionavigazione	radio + navigazione	f.	1959	aeron., mar.
radionuclide	radio + nuclide	m.	1959	fis.
radiorelè	radio + relè	m.	1959	radio
radiorilevamento	radio + rilevamento	m.	1959	aeron.
radioriparatore	radio + riparatore	m.	1959	
radiosentiero	radio + sentiero	m.	1959	
radiosorgente	radio + sorgente	f.	1959	astron.
radiospettro	radio + spettro	m.	1956	fis.
radiotelegrafo	radio + telegrafo	m.	1959	
rombencefalo	rombo + encefalo	m.	1959	anat.

rosicoltura - rosicultura	ros(a) + coltura	f.	1959
sartotecnica	sarto + tecnica	f.	1959
scialoadenite - sialoadenite	scialo + adenite	f.	1960 med.
scialografia	scialo + grafia	f.	1960 med.
sci-alpinismo - scialpinismo	sci + alpinismo	m.	1958
serigrafia	seri + grafia	f.	1960
seriografia	serie + grafia	f.	1960 med.
sieroalbumina	siero + albumina	f.	1957 chim.
sieroglobulina	siero + globulina	f.	1960 chim.
sieroprofilassi	siero + profilassi	f. inv.	1960 med.
splenocontrazione	splen(e) + contrazione	f.	1960 med
spondiloartrite	spondilo + artrite	m.	1960 med.
spondiloartrosi	spondilo + artrosi	f. inv.	1960 med.
teleabbonato	tele- + abbonato	m.	1955
telecinecamera	tele + cinecamera	f.	1959
telecronaca	tele + cronaca	f.	1954
teledramma	tele + dramma	m.	1955
televisione	tele + film	m. inv.	1954
telegiornale	tele + giornale	m.	1954
telequiz	tele + quiz	m. inv.	1956
teleromanzo	tele + romanzo	m.	1960
teleschermo	tele + schermo	m.	1958
telescuola	tele + scuola	f. inv.	1958
telespettatore	tele + spettatore	m.	1954
vasoprotettore	vaso + protettore	m.	1959

Z ostatních typů kompozit jsme našli například typ kompozita V + N, kterých bylo celkem 124, typ kompozit N + A celkem 4, dále 5 složenin, jejichž komponenty byly lexikální kategorie A + A a pouze 1 kompozitum se strukturou A + N. To znamená, že za nejproduktivnější třídu nominálních kompozit v letech 1950-1960 můžeme považovat ta, jejichž první komponent má lexikální kategorii verba a druhý komponent lexikální kategorii podstatného jména, tedy V + N.

Nejproduktivnější nominální kompozita vzniklá v rozmezí deseti let 1950-1960, jejichž řídicí člen se nachází vlevo:

Kompozita typu V + N:

acchiappamosche	acchiappare + pl. mosca	m. inv.	1950	bot., zool., fig.
affondamine	affondare + pl. mina	m. inv.	1955	mar.
allargatubi	allargare + pl. tubo	m. inv.	1955	tecnol.
alzavalvola	alzare + valvola	m.	1955	
amplidina	ampliare + dina(mo)	f.	1955	elettr.
apricasse	aprire + pl. cassa	m. inv.	1955	
apripista	aprire + pista	m. inv.	1955	sport, mecc.
asciugacapelli	asciugare + pl. capello	m. inv.	1953	
assestacovoni	assestare + pl. covone	m. inv.	1955	
battichiappe	battere + pl. chiappa	m. inv.	1960	
battifiacca	battere + (la) fiacca	m. - f. inv.	1950	
calzascarpe	calzare + pl. scarpa	m. inv.	1950	
cambiadischi	cambiare + pl. disco	m. inv.	1955	
caricafieno	caricare + fieno	m. inv.	1956	
cavatuberi	cavare + pl. tubero	m. inv.	1956	
cercamine	cercare + pl. mina	m. inv.	1956	
contaballe	contare + pl. balla	m. - f. inv.	1960	
contaminuti	contare + pl. minuto	m. inv.	1958	
contasecondi	contare + pl. secondo	m. inv.	1950	
copricanna	coprire + canna	m. inv.	1956	
coprimacchia	coprire + macchia	m.	1958	
copritastiera	coprire + tastiera	m.	1953	
copritovaglia	coprire + tovaglia	m. inv.	1959	
curvadorsi	curvare + pl. dorso	m.	1956	
fendinebbia	fendere + nebbia	m. inv.	1952	
fermacarro	fermare + carro	m.	1956	ferr.
fermadeviatoi	fermare + deviatoio	m.	1956	ferr.
fittacamere	fittare + pl. camera	m. - f. inv.	1955	
frangibiade	frangere + pl. biada	m. inv.	1956	
frangiluce	frangere + luce	m. inv.	1956	
frenasterzo	frenare + sterzo	m.	1956	mecc.
fugapi	fugare + pl. ape	m. inv.	1956	zootec.
giradischi	girare + pl. disco	m. inv.	1950	
giraschio	girare + maschio	m. inv.	1956	
giratubi	imperat. girare + pl. tubo	m. inv.	1956	
girautensili	girare + pl. di utensile	m. inv.	1956	
guardapalma	guardare + palma	m. inv.	1956	mar.
infilaperle	infilare + pl. perla	m. inv.	1957	
lanciamine	lanciare + pl. mina	m. inv.	1957	
lanciarazzi	lanciare + pl. razzo	m. inv.	1957	
lanciarpione	lanciare + arpione	m.	1957	
lavabiancheria	lavare + biancheria	f. inv.	1955	
lavacristallo	lavare + cristallo	m.	1956	
lavafrutta	lavare + frutta	m. inv.	1957	
lavapiedi	lavare + pl. piede	m. inv.	1957	
lavavetri	lavare + pl. vetro	m. inv.	1956	
marcapezzi	marcare + pl. pezzo	m. - f. inv.	1957	

menabrida	menare + brida	m. inv.	1957	
menabriglia	menare + briglia	m. inv.	1957	mecc.
mozzaspighe	mozzare + pl. spiga	m. inv.	1958	
nettaroconca	nettare + conca	f.	1958	bot.
parafondi	parare + pl. fondo	m. inv.	1958	
paragocce	parare + pl. goccia	m. inv.	1958	
paraluce	parare + luce	m. inv.	1958	fotogr.
paraneve	parare + neve	m. inv.	1954	
paraorecchie - paraorecchi	parare + pl. orecchio	m. inv.	1959	
parasalite	parare + pl. salita	m. inv.	1958	
paraspalle	parare + pl. spalla	m. inv.	1954	
paravalanghe	parare + pl. valanga	m. inv.	1954	
passafieno	passare + fieno	m. inv.	1958	
passafilm	passare + film	m. - f. inv.	1960	
passafino	passare + fino	m.	1958	
passafuori	passare + fuori	m. inv.	1958	
passanastro	passare + nastro	m.	1958	
passapatate	passare + pl. patata	m. inv.	1958	
passatutto	passare + tutto ³²	m. inv.	1958	
perdilegno	perdere + legno	m.	1954	zool.
pesabambini	pesare + pl. bambino	m. - f. inv.	1954	
pesafiltro	pesare + filtro	m.	1954	
poggiaferro	poggiare + ferro	m. inv.	1958	
poggiamano	poggiare + mano	m. inv.	1957	
portabollo	portare + bollo	m. inv.	1950	
portabombe	portare + pl. bomba	m. inv.	1953	
portachiavi	portare + pl. chiave	m. inv.	1954	
portacolori	portare + pl. colore	m. - f. inv.	1958	
portafiasco	portare + fiasco	m.	1958	
portagioie	portare + pl. gioia	m. inv.	1958	
portagioielli	portare + pl. gioiello	m. inv.	1958	
portaimmondizie	portare + pl. immondizia	m. inv.	1958	
portaincenso - portincenso	portare + incenso	m. inv.	1958	
portainnesto	portare + innesto	m.	1958	
portamatite	portare + pl. matita	m. inv.	1958	
portamina - portamine	portare + mina	m. inv.	1958	
portamissili	portare + pl. missile	m. - f. inv.	1958	
portaocchiali	portare + pl. occhiale	m. inv.	1959	
portapiatti	portare + pl. piatto	m. inv.	1958	
portaposate	portare + pl. posata	m. inv.	1958	
portariviste	portare + pl. rivista	m. inv.	1958	
portasapone	portare+ sapone	m. inv.	1952	
portaspazzolino	portare + spazzolino	m. inv.	1958	
portatreno	portare + treno	m. inv.	1958	
portauova	portare + pl. uovo	m. inv.	1954	
prestavoce	prestare + voce	m. inv.	1958	
rovinafamiglie	rovinare + pl. famiglia	m. - f. inv.	1954	
rubagalline	rubare + pl. gallina	m. - f. inv.	1957	
rubamazzo	rubare + mazzo	m.	1959	

³² tutto = zájmeno ve funkci podstatného jména.

saldaconti - saldaconto	saldare + pl. conto	m. inv.	1957	
salpancora - sa,pancore	salpare + ancora	m. inv.	1957	Mar
saltafosso	saltare + fosso	m.	1958	sett.
salvagocce	salvare + pl. goccia	m. inv.	1959	
salvamotore	salvare + motore	m. inv.	1959	mecc.
scaldabanchi	scaldare + pl. banco	m. - f. inv.	1959	
schiacciapatate	schiacciare + pl. patata	m. inv.	1959	
sciacquadita	sciacquare + pl. dito	m. inv.	1960	
scuotipaglia	scuotere + paglia	m. inv.	1960	
segnapunti	segnare + pl. punto	m. - f. inv.	1960	
segnatempo	segnare + tempo	m. inv.	1960	
serranodo	serrare + nodo	m.	1960	chir.
serrapiede	serrare + piede	m.	1960	spost, disus.
sganciabombe	sganciare + pl. bomba	m. inv.	1960	
solarimetro	solare + metro	m.	1960	
spandicera	spandere + cera	m. inv.	1960	
spandilamete	spandere + letame	m. inv.	1960	
spegnifiamma	spegnere + fiamma	m. inv.	1960	milit., improp.
spremiaglio	spremere + aglio	m. inv.	1952	
spremiagrumi	spremere + agrumi	m. inv.	1960	
sputaveleno	sputare + veleno	m. inv. - f.	1960	bot.
stiramaniache	stirare + pl. manica	m. inv.	1960	
tagliacalli	tagliare + pl. callo	m. inv.	1960	
tagliafieno	tagliare + fieno	m. inv.	1960	
tagliasigari	tagliare + pl. sigaro	m. inv.	1960	
tagliastracci	tagliare + pl. straccio	f. inv.	1960	
tostapane	tostare + pane	m. inv.	1954	
trinciaturberi	trinciare + pl. tubero	m. - f. inv.	1957	

Kompozita typu N + A:

aterogenetico	atero(ma) + genetico	m.	1955	med.
nasobianco	naso + bianco	m.	1954	
salmarino - sale marino - sal marino	sal(e) + marino	m.	1957	chim.
sanguemisto - sangue místico	sangue + misto	m. - f.	1957	

Kompozita typu A + A:

biancazzurro – biancoazzurro	bianc(o) + azzurro	m.	1950	
blucerchiato	blu + cerchiato	m.	1950	
giallorosso	giallo + rosso	m.	1950	
giudeocristiano	giudeo + cristiano	m.	1956	
rossocrociato	rosso e crociato	m.	1956	

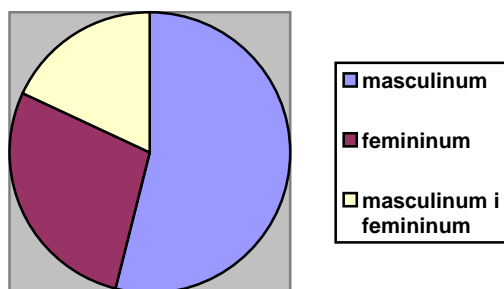
Kompozita typu A + N:

caropane	caro- + pane	m.	1958	
----------	--------------	----	------	--

V teoretické části jsme řešili produktivitu kompozit dle lexikálních kategorií. Sergio Scalise s Antoniettou Bissetovou tvrdili, že za produktivní kompozita lze považovat ta, jejichž strukturu tvoří tyto slovní druhy: jméno + jméno = N + N, adjektivum + adjektivum, tedy A + A a dále kompozita, jejichž komponenty jsou verbum + jméno = V + N. Giampaolo Salvi a Laura Vanelliová považují za produktivní kompozita celkem 5 typů: N + A, V + N, A + N, P + N, N + N, A + A. Z výzkumu Jana Radimského vyplývá, že nejproduktivnější kompozita v letech 1980-1999 byla: V + N, N + N, N + A, s jehož myšlenkou se můžeme částečně ztotožnit. Náš výzkum ukázal jako nejproduktivnější kompozita tyto tři typy: V + N, N + N, A + A, kde rozdíl mezi typem A + A a typem N + A bylo právě jedno kompozitum.

4. Praktický rozbor kompozit typu N + N vzniklých v letech 1950-1960

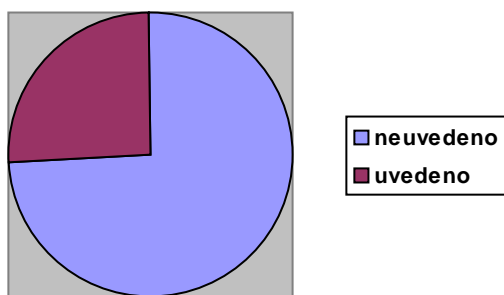
Z vybraných 23 kompozit typu N + N, jich bylo nejvíce rodu mužského, celkem 13, rodu ženského pouze 3 a celkem 7 kompozit může být jak rodu mužského tak rodu ženského.

Jak uvádí následující tabulka, nejvíce vyexcerpovaných kompozit vzniklo roku 1957 a 1955 naopak v letech 1952, 1954 a 1958 nevzniklo ani jedno námi vyhledávané kompozitum typu N + N.

<i>Rok vzniku kompozit</i>	<i>Počet vzniklých kompozit</i>
1950	3
1951	1
1952	-
1953	2
1954	-
1955	4
1956	3
1957	6
1958	-
1959	3
1960	1

Dále nás zajímaly vědní obory či oblasti využití těchto kompozit. U celkem 17 kompozit nebyl uveden žádný vědní obor. Zbylá kompozita, kterých bylo celkem 6, můžeme dle produktivnosti od nejvyšší po nejnižší zařadit do těchto vědních oborů nebo profesních oblastí³³: matematika (2), fyzika (1), vojenská věda a technika (1), stavebnictví (1), námořnictví (1). Na následujícím schématu si můžeme prohlédnout grafické znázornění pro kompozita typu N + N, u kterých byl nebo nebyl uveden termín pro nějaký vědní obor či profesní oblast:

Jak si můžeme povšimnout, u více kompozit nebyl uveden žádný vědní obor či profesní oblast, tzn. že ve vědní terminologii doopravdy převládají kompozita neoklasická, jak jsme již zmínili v části teoretické.

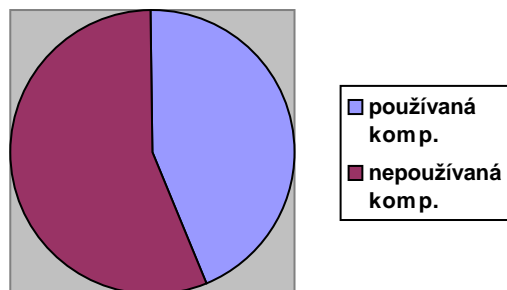
5. Uplatnění analyzovaných kompozit N + N v dnešní italštině

V předchozích kapitolách jsme pomocí slovníku výkladového slovníku *Lo Zingarelli. Vocabolario della lingua italiana* (verze 2011) vyhledávali kompozita, která vznikla v letech 1950, zjistili jsme, jaké všechny typy kompozit se objevily a kolik jich bylo, dále jsme také našli celkem 23 námi vyhledávaných kompozit typu N + N, rozdělili jsme je na koordinační a subordinační dle vztahu mezi jednotlivými komponenty, zjistili jsme, jakých jsou rodů výsledná kompozita i jejich jednotlivé komponenty. Dále jsme zjistili, kolik jich lze zařadit do vědních oborů a u kolika kompozit vědní obory uvedeny nejsou. Nyní se pokusíme dohledat, jak se

³³ V závorce vždy uvádíme počet kompozit.

vyexcerpovaná kompozita typu N + N uplatňují v současné italštině, a to v letech 1985-2010 pomocí italského jazykového on-line korpusu deníku *La Repubblica*³⁴.

Korpus ukázal, že z celkem 23 námi vyhledaných nominálních kompozit typu N + N bylo v deníku během 25-ti let použito pouze 10 z nich, tedy méně než polovina:

Nejvíce používané se ukázalo kompozitum *centrocampo*, které se v korpusu objevilo celkem 9732 krát, dále slovo *capomafia* nebo *pallamano*, jak ukazuje následující tabulka.

<i>Kompozitum typu N + N vzniklé v letech 1950-1960</i>	<i>Počet použití v deníku La Repubblica v letech 1985-2010</i>
centrocampo	9732
capomafia	543
pallamano – palla a mano ³⁵	174 + 4
cacciabombardiere	115
etrocemento	71
capopattuglia	62
capobranco	53
capopesca	9
capolettera	6
calcio-balilla	2

³⁴ Jak se můžeme přesvědčit na webových stránkách <http://www.gruppoespresso.it> a <http://www.repubblica.it/> deník *La Repubblica* je jedním z nejvýznamějších a nejčtenějších italských deníků vydávaný od 14.1.1976. Deník je tištěn v Římě, v osmi dalších italských tiskárnách a ve třech zahraničních státech. Skládá se z části národní a z části regionální.

³⁵ V korpusu se objevilo jak *pallamano* tak *palla a mano*. *Pallamano* korpus vyhledal 174 krát, kompozitum *palla a mano* celkem 4 krát, proto je v kolonce pro počet číslo 174+4.

ZÁVĚR

Bakalářská práce pojednává o italské slovtvorbě, konkrétně o kompozici a typu kompozit N + N v 2. polovině 20. století. Práce je rozčleněna do dvou částí: teoretické a analytické.

Teoretickou část jsme pojali jako vysvětlení základních pojmů týkajících se procesu kompozice. V první kapitole jsme nastínili skladbu italské slovní zásoby a italské slovtvorné postupy, kterými jsou derivace, kompozice a juxtapozice a vymezili jsme mezi nimi rozdíly. Druhá kapitola je zaměřená na vlastnosti slovtvorného procesu kompozice obecně. Věnovali jsme se zde struktuře současných produktivních kompozit, lexikálním kategoriím komponentů, ale také pozici hlavy v italských slovech složených. Také jsme nastínili tvoření plurálu u kompozit. V poslední kapitole teoretické části bylo naším cílem kompozita typově rozdělit, a to dle vztahů mezi jednotlivými komponenty. Všechny tyto zmíněné body jsme v analytické části aplikovali na vyhledaná kompozita.

Druhá část bakalářské práce je analýzou nashromážděného materiálu. Nashromážděným materiálem máme na mysli vyexcerpovaná slova z italského slovníku založeného ve třicátých letech Nicolou Zingarellim *Lo Zingarelli. Vocabolario della lingua italiana* (verze 2011). Celkem 2678 vyexcerpovaných slov jsme nejdříve rozdělili dle slovních druhů. Tématem této bakalářské práce jsou kompozita typu N + N, ze kterých vždy musí vzniknout substantivum, zajímala nás dále tedy už jen skupina substantiv. Z této skupiny 2072 substantiv bylo ještě nutné odstranit slova, která nevznikla kompozicí, ale derivací. Dalším úkolem bylo výsledná kompozita typově rozdělit. Zajímala nás jen kompozita, která vznikla románskou kompozicí, nikoli konfixací. To znamená, že všechna výsledná vyexcerpovaná kompozita mají svůj řídicí člen v levé pozici a dochází u nich k větvení vpravo. Mimo kompozita typu N + N (23), jsme dohledali i kompozita typu V + N (124), N + A (4), A + A (5) a A + N (1). Zjistili jsme, jaký typ kompozit lze považovat za nejproduktivnější a tím jsem potvrdili myšlenky například Sergia Scaliseho nebo Giampaola Salviho a výzkum Jana Radimského, o nichž se zmiňujeme v části teoretické.

V letech 1950-1960 byla nejproduktivnější strukturou kompozit struktura V + N, dále N + N a A + A. Také jsme zjistili, že nejvíce námi vyhledávaných kompozit typu N + N vzniklo v letech 1957 a 1955, a že mezi jednotlivými komponenty v kompozitech převládal vztah subordinace nad koordinací. Jelikož mluvíme jen o kompozitech románských, jejich hlava ležela vždy vlevo. Z vyexcerpovaných kompozit jich více než polovina byla rodu mužského a pouze méně než $\frac{1}{4}$ (6 z 23) kompozit typu N + N lze zařadit do nějaké vědní terminologie či profesní oblasti. Ve dvou příkladech šlo o matematiku, vždy po jednom kompozitu se týkalo fyziky, stavebnictví, námořnictví a vojenské vědy. Dalším úkolem, kterým jsme se zabývali v této části bylo uplatnění analyzovaných kompozit v současné italštině. Analýzu jsme provedli díky on-line korpusu italského deníku *La Repubblica*, kde se nám podařilo zjistit, že během 15-ti let (1985-2000) bylo v deníku použito méně než polovina námi vyhledaných kompozit, tzn. z 23 kompozit typu N + N došlo k použití pouze 10-ti z nich.

Můžeme tedy říci, že některá kompozita typu N + N jsou v dnešní italštině běžně užívaná, aniž bychom si uvědomili dobu jejich vzniku. Jiná sice ve slovní zásobě existují, ale v současné italštině se vůbec nepoužívají.

RESUMÉ

RIASSUNTO IN ITALIANO

Le parole composte del tipo N + N e la loro tipologia

La tesi, intitolata „Le parole composte del tipo N + N (nome + nome)“ parla della formazione delle parole in italiano e soprattutto del processo di composizione. La presente tesi cerca di trovare tutte le parole composte che sono nate nella seconda metà del secolo XX, precisamente nel decennio 1950-1960. La tesi è divisa in due parti: la parte teoretica e la parte analitica.

La parte teoretica parla dei termini di base della composizione. Nel primo capitolo è possibile leggere da quali tipi di parole è composto il vocabolario italiano e come sono e come procedono i modi più importanti per la formazione delle parole nuove; in particolare si parla della derivazione, della composizione, della giustapposizione e delle loro differenze.

Il secondo capitolo è dedicato alla formazione delle parole per mezzo della composizione, perché, come è scritto in tutte le grammatiche italiane, la composizione è un grande strumento per formare nuove parole in italiano; si parla inoltre delle strutture delle parole composte, specificando quali sono produttive e quali non lo sono più. Questo capitolo mostra anche le possibilità combinatorie delle categorie lessicali, dove si può trovare la testa nelle parole composte e come si forma il plurale. Nell'ultimo capitolo di questa parte sono presi in esame tutti i tipi di parole composte e i vari rapporti di coordinazione o subordinazione. Il sottocapitolo più importante riguarda la composizione neoclassica o composizione dotta, come spesso è chiamata. Qui è possibile vedere le differenze tra la composizione romanza e la composizione neoclassica e come è possibile riconoscere le parole composte grazie alla composizione romanza dalle parole che sono nate grazie alla composizione neoclassica. Questo punto ci aiuterà nella parte analitica.

Tutte le qualità di cui abbiamo parlato nella prima parte, sono state usate in modo pratico nella parte analitica. La parte analitica è a sua volta divisa in due parti importanti. Nella prima parliamo delle parole composte nate negli anni 1950-1960 che abbiamo trovato in un vocabolario monolingue italiano: *Lo Zingarelli. Vocabolario della lingua italiana* (la versione 2011). Nella seconda parte analizziamo l'uso di queste parole negli anni 1985-2000 ricorrendo al corpora online del quotidiano „La Repubblica“.

Nel vocabolario sono state indicate complessivamente 2678 le parole composte nate negli anni 1950-1960. Ci sono sostantivi, aggettivi e verbi. Come sappiamo, il tema di questa tesi sono le parole composte tipo N + N, per noi era importante solo una categoria lessicale, i 2072 sostantivi (perchè le parole composte di due sostantivi hanno la sua categoria risultata sempre sostantivo). Tra le parole composte si trovavano anche le parole derivate, era importante separare le parole composte dalle parole derivate. Una volta ottenute le sole parole composte, le abbiamo divise per tipo. Per noi erano importanti solo le parole composte nate con l'aiuto della composizione romanza e non con la composizione neoclassica, ovvero tutte le composte con la sua testa a sinistra. Abbiamo trovato complessivamente 23 parole composte del tipo N + N, 124 parole composte del tipo V + N, 4 parole composte del tipo N + A, 5 parole composte con la struttura A + A e solo una parola del tipo A + N. Grazie a questi numeri possiamo confermare le ricerche di Sergio Scalise, di Giampaolo Salvi o di Jan Radimský menzionate nella parte teoretica. Continuo a scrivere ci interessavano solo le parole composte con la struttura N + N.

La maggioranza delle parole composte tipo N + N sono nate negli anni 1957 e 1955. Il rapporto della subordinazione risulta prevalente. Poiché ci interessano solo delle parole composte romanze, la testa si trova sempre a sinistra. Più della metà delle parole sono di genere maschile e solo 6 parole composte delle 23 di tipo N + N appartengono alla terminologia scientifica o ad un'area professionale. Per esempio due parole composte riguardano la matematica, una parola la fisica, una l'edilizia, una la marina e una parola la terminologia militare.

La seconda parte studia l'uso delle parole composte tipo N + N nate negli anni 1950-1960. Grazie al corpora on-line del quotidiano „La Repubblica“ abbiamo accertato

che negli 15 anni (1985-2000) era usata meno della metà delle parole composte da noi trovate. Questo significa che erano usate solo 10 di tutte le 23 parole composte.

In conclusione possiamo dire che alcune delle parole composte tipo N + N sono usate di più, alcune di meno e alcune parole esistono nel vocabolario italiano, ma in generale non si usano.

PŘÍLOHA

Analyzovaná kompozita typu N + N vzniklá v letech 1950-1960

cacciabombardiere (*m.*) → caccia (*f.*) + bombardiere(*m.*)

druh: kompozitum koordinační

vědní obor: neuveden

rok vzniku: 1950

plurál: cacciabombardieri

calcio-balilla (*m.*) → calcio (*m.*) + balilla (*m.*)

druh: kompozitum koordinační

vědní obor: neuveden

rok vzniku: 1959

plurál: calcio-balilla (nemění se)

capoarma (*m./f.*) → capo (*m.*) + arma (*f.*)

řídící člen: capo

druh: kompozitum subordinační endocentrické

vědní obor: vojenská věda a technika

rok vzniku: 1953

plurál: *m.* capiarma, *f.* capoarma (nemění se)

capobranco (*m./f.*) → capo (*m.*) + branco (*m.*)

řídící člen: capo

druh: kompozitum subordinační endocentrické

vědní obor: neuveden

rok vzniku: 1960

plurál: *m.* capibranco, *f.* capobranco (nemění se)

capocarico (*m.*) → capo (*m.*) + carico (*m.*)

řídící člen: capo

druh: kompozitum subordinační endocentrické

vědní obor: vojenská věda a technika

rok vzniku: 1955

plurál: *m. capicarico, f. capocarico* (nemění se)

capocellula (*m./f.*) → *capo (m.) + cellula (f.)*

řídící člen: *capo*

druh: kompozitum subordinační endocentrické

vědní obor: neuveden

rok vzniku: 1959

plurál: *m. capicellula, f. capocellula* (nemění se)

capocorda (*m.*) → *capo (m.) + corda (f.)*

řídící člen: *capo*

druh: kompozitum subordinační endocentrické

vědní obor: elektřina, elektrotechnika

rok vzniku: 1955

plurál: *capicorda*

capodibanda (*m./f.*) → *capo (m.) + banda (f.)*

řídící člen: *capo*

druh: kompozitum subordinační endocentrické

vědní obor nebo oblast použití: námořnictví

rok vzniku: 1955

plurál: *m. capibanda, f. capobanda* (nemění se)

capolettera (*m.*) → *capo (m.) + lettera (f.)*

řídící člen: *capo*

druh: kompozitum subordinační endocentrické

vědní obor: neuveden

rok vzniku: 1956

plurál: *capilettera*

capomafia (*m./f.*) → *capo (m.) + mafia (f.)*

řídící člen: *capo*

druh: kompozitum subordinační endocentrické

vědní obor: neuveden

rok vzniku: 1956

plurál: *m.* capimafia, *f.* capomafia (nemění se)

capopattuglia (*m./f.*) → capo (*m.*) + pattuglia (*f.*)

řídící člen: capo

druh: kompozitum subordinační endocentrické

vědní obor: vojenská věda a technika

rok vzniku: 1953

plurál: *m.* capipattuglia, *f.* capopattuglia (nemění se)

capopesca (*m./f.*) → capo (*m.*) + pesca (*f.*)

řídící člen: capo

druh: kompozitum subordinační endocentrické

vědní obor: neuveden

rok vzniku: 1959

plurál: capopesche

casatorre (*f.*) → casa (*f.*) + torre (*f.*)

řídící člen: casa

druh: kompozitum subordinační endocentrické

vědní obor: neuveden

rok vzniku: 1955

plurál: casatorri

centrocampo (*m.*) → centro (*m.*) + campo (*m.*)

řídící člen: campo

druh: kompozitum subordinační endocentrické

vědní obor: neuveden

rok vzniku: 1951

plurál: centrocampi

iodobenzene (*m.*) → iod(i)o (*m.*) + benzene (*m.*)

druh: kompozitum koordinační

vědní obor: neuveden

rok vzniku: 1957

plurál: iodobenzeni

lucioperca o luccioperca (*m.*) → luccio (*m.*) + perca (*f.*)

řídící člen: luccio

druh: kompozitum subordinační endocentrické

vědní obor: neuveden

rok vzniku: 1957

plurál: *m.* lucioperca (nemění se), *f.* lucioperche

lumenora (*m.*) → lumen (*m.*) + ora (*f.*)

řídící člen: lumen

druh: kompozitum subordinační endocentrické

vědní obor: fyzika

rok vzniku: 1957

plurál: lumenore

massiminimo o massimominimo (*m.*) → massimo (*m.*) + minimo (*m.*)

druh: kompozitum koordinační

vědní obor: matematika

rok vzniku: 1957

plurál: massiminimi

minimassimo o minimomassimo (*m.*) → mini(mo) (*m.*) + massimo (*m.*)

druh: kompozitum koordinační

vědní obor: matematika

rok vzniku: 1957

plurál: minimassimi

nicotinammide (*f.*) → nicotina (*f.*) + (a)mmide (*f.*)

druh: kompozitum koordinační

vědní obor: chemie

rok vzniku: 1956

plurál: nicotinamidi

pallamano o palla a mano (*f.*) → palla (*f.*) + mano (*f.*)

řídící člen: palla

druh: kompozitum subordinační endocentrické

vědní obor: neuveden

rok vzniku: 1950

plurál: pallamano (nemění se)

vetrocemento (*m.*) → vetro(*m.*) + cemento (*m.*)

druh: kompozitum koordinační

vědní obor: stavebnictví

rok vzniku: 1950

plurál: vetrocementi

voltampere (*m.*) → volt (*m.*) + ampere (*m.*)

druh: kompozitum koordinační

vědní obor: neuveden

rok vzniku: 1957

plurál: voltampere (nemění se)

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

A – adjektivum	chir. – chirurgie
aeron. – letectví	K - konfix
Adv - adverbium	m. – maskulinum
ad es. – například	mar. – námořnictví
apod. – a podobně	mat. – matematika
atd. – a tak dále	mecc. – mechanika
biol. - biologie	med. – medicína
bot. – botanika	milit. - vojenská věda a technika
disus. – zastaralý	N - substantivum
ess. – příklady	např. – například
edil. – stavebnictví	P - předložka
elettr. - elektřina, elektrotechnika	pl. – plurál
f. – femininum	sett. – severní
ferr. – železnictví	sg. – singulár
fig. – nevhodný	subst. - substantivum
fotogr. - fotografování	tzn. – to znamená
imperat. – imperativ	V – verbum
impropr. - nevlastní	zool. – zoologie
inv. - neměnné	zotec.–zootechnika
chim. – chemie	

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ČERMÁK, František (2007): *Jazyk a jazykověda*, Praha: Karolinum.
- D'ACHILLE, Paolo (2009): *L'italiano contemporaneo*, Bologna: il Mulino.
- DARDANO, Maurizio (2009): *Costruire parole. La morfologia derivata dell'italiano*, Bologna: il Mulino.
- DARDANO, Maurizio, TRIFONE Pietro (1990,1985): *La lingua italiana*, Bologna: Zanichelli.
- DARDANO, Maurizio, TRIFONE Pietro (2006): *La nuova grammatica della lingua italiana*, Bologna: Zanichelli.
- GROSSMAN, Maria, RAINER, Franz (a cura di, 2004): *La formazione delle parole in italiano*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- HAMPLOVÁ, Sylva (2004): *Mluvnice italštiny*, Voznice: LEDA spol. s.r.o..
- HAMPLOVÁ, Sylva (2002): *Nástin vývoje italského jazyka*, Praha: Karolinum.
- JANEŠOVÁ, Jarmila, POLVERARI, Anna (2006): *Italsko český, česko italský slovník*, Voznice: LEDA spol. s.r.o..
- MAIDEN, Martin (1995): *Storia linguistica dell'italiano*, Bologna: il Mulino.
- MARELLO, Carla (1996): *Le parole dell'italiano*, Bologna: Zanichelli.
- SABATINI, Francesco, COLETTI, Vittorio (2008): *Il Sabatini Colletti. Dizionario della lingua italiana*, Milano: Rizzoli Laousse.
- SALVI, Giampaolo, VANELLI, Laura (2004): *Nuova grammatica italiana*, Bologna: il Mulino.
- SCALISE, Sergio, BISETTO, Antonietta (2008): *La struttura delle parole*, Bologna: il Mulino.
- ŠTICHAUER, Pavel (2007): *Tvoření slov v současné italštině*, Praha: Karolinum.
- RADIMSKÝ, Jan (v tisku 2011): *Konfixace v současné italštině*. Časopis pro moderní filologii.
- TRIFONE, Pietro, PALERMO, Massimo (2000): *Grammatica italiana di base*, Bologna: Zanichelli.
- ZINGARELLI, Nicola (2007): *Lo Zingarelli 2008, vocabolario della lingua italiana*, Bologna: Zanichelli.

Slovíky v CD-ROM podobě:

- SABATINI – COLETTI, 2007, *Il Sabatini Colletti 2008. Dizionario della lingua italiana*, CD-ROM. Milano, Rizzoli Laousse.
- GARZANTI LINGUISTICA, 2005, *Dizionario Garzanti Italiano 2006 (Italian Dictionary)*, CD-ROM. Modena, De Agostini Scuola S.p.a. - Garzanti linguistica.
- ZINGARELLI, 2010, Zingarelli, Nicola, *Lo Zingarelli 2011, vocabolario della lingua italiana*, CD-ROM. Bologna, Zanichelli.

Internetové zdroje:

Italský deník *La Repubblica*:

La Repubblica [online]. C1999-2011, poslední revize 20.12.2002 [cit. 2011-04-21].
Dostupné z: <<http://www.repubblica.it>>.

Ediční skupina deníku *La Repubblica*:

Gruppo Editoriale L'Espresso Spa [online]. c2010, poslední revize 16.02.2010 [cit. 2011-04-21]. Dostupné z: <<http://www.gruppoespresso.it>>.

Jazykový korpus deníku *La Repubblica*:

SSLMIT Dev Online a [online]. c2004, poslední revize 05.06.2004 [cit. 2011-04-21].
Dostupné z: <<http://dev.sslmit.unibo.it/corpora/corpus.php?path=&name=Repubblica>>.